

**ESKRIBAU LEIAL IZATETIK GIPUZKOAKO
IDAZKARITZARA (XV-XVIII MENDEAK) ETA
*EL GUIPUZCOANO INSTRUIDO, DOMINGO
IGNACIO DE EGAÑA*¹**

1. Arlo orokorrak

Eskribau leialaren lanbideak beti izan duen eta orain ere baduen aintzatespen handiaren erroak Antzinaroan eta literatura kanonikoan bertan daude. Idazkaria nobleziaren lehen lerrokoa zen eta ohore eta estimu handiko postua izan zen beti, jendearen konfiantza eta fedea baitzuten.

Bernabé Antonio de Egañaren² arabera, kontuan hartuta Probintziak iritzi ziola, *«perteneciendo al Secretario la hechura, forma y disposición de los despachos y expedientes, poco serviría concebir y acordar ideas sublimes y ventajosas si esta forma fuese defectuosa y se viese sin atavíos de la magestad y el decoro»*, Idazkari lanpostua, beti, *«a personas de ilustre sangre, notoria habilidad y talento»* eman zien.

Gipuzkoan, administrazioko kargua izan zen hasieran, baina pisu politiko handikoa, eta esan daiteke Ermandadea sendotzeko ardatzetako bat ere izan zela. Denborak aurrera egin ahala, ordea, batez ere administraziokoa bihurtu zen lanpostu hura, Probintziaren egonkortasun politikoa Erregearen eta hark Probintzian zuen ordezkariaren, Korrejidorearen, bidez lortzen baitzen.

Lanpostuak zuen garrantzi handiaren erakusgarri, Foruen XI. Titulu osoa haren jarduera, abantailak eta soldatak arautzeari dago eskainita. Hala, jasota dago, XV. mendearen amaieran, jada, Batzarretara eta Probintziaren deietara bera joatea komeni zela eta joan beharra zuela, idazkariaren aurretik haietan eginiko eskritura eta auto guztiak pasa zitezen eta III. Kapitulan dago hori ja-

¹ Artikulu honen zati bat Santos Coronas González irakasle jaunaren omenez publikatu zen Historia Iuris lanean, I, 403-433, Oviedoko Unibertsitateak editatua bi bolumenetan, 2014. urtean.

² Puntu honetarako oso baliagarria zaigu Bernabé Antonio de Egañaren Instituciones y colecciones histórico-legales pertenecientes al gobierno municipal, fueros, privilegios y exenciones de la M.N. y M.L. Provincia de Gipúzcoa. Obra hori Luis Miguel DÍEZ DE SALAZAR FERNÁNDEZ jaunak eta Mª Rosa AYERBE IRIBAR andreak argitaratu zuten honako tituluarekin: Instituciones Públicas de Gipuzkoa s. XVIII. - Gipuzkoako Foru Aldundia (Donostia, 1992) 597. or., bereziki 5. kap., 137-144. or.

sota. Komenigarritasun eta behar hura handitu egin zen, bera baitzen Batzar eta deialdi haietara modu iraunkorrean joaten zen pertsona bakarra (prokuradoreak eta aholkularia-presidentea aldatu egiten baitziren Batzar batetik bestera) eta beraz, berak bakarrik eman ziezaiekeen batzarkideei negozioen eta aurretik eginiako akordioen berri, «*a fin de que por falta de estas luces y noticias no se hallen embarazados en las disposiciones de ellas y en las resoluciones que se hubieren de tomar y ejecutar, guardándole la debida consecuencia*». Eta «aholku» hori Ohiko eta Ezohiko Foru Aldundietara ere helarazten zuten.

Probintziako eskribau leialak eta idazkariak Batzarretara eta Foru Aldundietara bertaratzen ez zirenean (gaixoaldiagatik edo batzordeetako lanagatik), haien tokia, oro har, Kongresua biltzen zen herriko zenbaki-eskribauren batek hartzen zuen eta, askotan, Korrejimenduko lau eskribauetakoren batek ere bai. XVIII. mendetik aurrera ordea, «etorkizunera begirako» bitarteko idazkaria izendatzen hasteko ohitura hartu zuten eta hura arautzen saiatu ziren Mutrikuko Batzar Orokorrean, 1750ean. Bitarte langile haiek ezin zituztela Foru Aldundiek izendatu ezarri zuten, baizik Batzar Orokorrek izendatu behar zituztela eta urgentziazko kasuetan, Batzar Bereziak horretarako behar bezala deituta³; ardura handia zen eta Probintziari zor zitzaion enplegu hori.

Probintziak beti egin izan zuen ahalegina eskribau leialari edo idazkariari dagokion soldata emateko, baina zaila zen hura zehaztea, zerbitzuan zeuzkan betebeharrengatik (ministerioak gauzaten zuen subjektua, kalitatea, merezimenduak eta zerbitzu pertsonalak kontuan hartuta jardun behar zelako) eta, kasu askotan, betebeharraz haratago okupatu behar zelako.

Domenjón González de Andía-ren sasoian, ordurako, Anaitasunaren eskribau leialari 100 marabedi esleitu zitzaizkion soldata gisa, Juntako egun baikoitzeko, «*allende de la quitaçión e salario e derechos que llieba e debe aver e le pertenesçen por cabsa del dicho ofiçio*», eta kopuru hori berretsi egin zen Errenteriako 1481eko Batzar Nagusian, eta bakarrik areagotu zen 100 marabeditik urrezko florin batera. Honako honengatik kobratzen zuen kopuru hori: «*desacotar e quitar e borrar de los libros cada acotado*»⁴.

³ «*que si por indisposición mía o por otro accidente fuere preciso mudar de mano la Secretaría, no pueda la Diputación hacer nombramiento, ni de interino, sino la Junta General; y que si huviere motivo que urja, se convoque Junta Particular. Y confirmando la Junta el decreto hecho en la de Fuenterrabía, acordó que para en caso de nombramiento de sucesor suio, las cartas, ynstrumentos y despachos de la Diputación aian de ir firmadas de los Diputados Generales con egercicio, y las de Junta de los senores alcaldes de las repúblicas en que se celebran, dándose principio a esta práctica con los escrivanos que por alguna casualidad me sustituieren en Junta o en Diputación*» dio Manuel Ignacio de Aguirre idazkariak [AGG-GAO JD AM 107 (1750), 6. batzarra, 22. fol. aurrealdea-atzealdea.].

⁴ Errenteriako BN, 1481-V-28 [Libro de los Bollones, 87. fol. aurrealdea.; aipatutako edizioko 323. or.].

1491n, errege katolikoek Alcalá de Henaresen ezarritako zerga-mugaren erantzun gisa, Probintziak epaile eta eskribauen eskubideen zerga-muga ezarri zuen, eta lurra «*derramada y fragosa*»⁵ izatearren hura aldatu zuen. Zerga-muga hartan eskribau leialari ordaintzen zitzaizkion urteko soldatako 2500 marabediak eta biltzarretara joateagatiko 100 marabediak agertzen dira.

Era berean, zehaztu zen urtean 3500 marabedi jasoko zirela urtean zehar eginiko eskriturengatik, eta ordura arte kontzeptu horrengatik a posteriori⁶ egin beharreko balorazioak bertan behera geratuko zirela. Urtebete geroago (1492), Antón González de Andía eskatuta, urtean zehar egin beharreko eskritura-mota zehaztu zen, Probintziaren zerga-mugan ezarritako 3500 marabedietan⁷.

Denborarekin, soldata hori handitu egin zen eta urtean 150 dukatetara iritsi zen, eta, gero, 400 dukatetara; XVII. mendearen amaieran, urteko soldata zilar eta kobrezko aleaziodun 500 dukatekoa zen. Gainera, biltzarretik biltzarrrera idatzitako guztiagatik paperen eskubideak ordaintzen ziren, paper-agiri bakoitzeko zilar eta kobrezko aleaziodun erreale batean, bai eta ogibideari zegozkion gainerako eskubideak ere. Eta eskribauaren soldata ezartzeko eskubide hori Probintziak izan zuen, «*el más razonable, en atención a los méritos de la persona, y al despacho de los negocios en que se ocupare*» eman ahal izateko, eta diruzainak ordaintzen zion Batzar Nagusietan⁸. Era berean, Probintziak eskubidea zuen Batzarren erregistroen eta idatzitakoaren eskubideak ezartzeko, bai eta fede publiko emandako gainerako idatzagiriarena ere.

Baina 1746ko Azkoitiko Batzar Nagusian, diputatu nagusiak, José Joaquín de Corral jaunak, ordura arte idazkariari ordaindutako soldata eta eskubideak eguneratu behar zirela iritzita, lana areagotu egin zelako –Probintziaren negozioen ugaritasuna eta larritasuna dela eta–, erabaki zen aurrerantzean idazkariari soldatan⁹ 12.000 erreale ordaintzea. Kopuru hori 9000 errealera jaitzi zen

⁵ Kordoba, 1491-XII-20 [Libro de los Bollones liburuko aipua. Sarrera, 83. or. 24. zk.].

⁶ Libro de los Bollones. Sarrera, 83. or.

⁷ Azpeitiko Batzar Nagusia, 1492-V-15 [Libro de los Bollones, 6. at., 162. fol (atzealdea); aipatutako edizioa 443. or.].

⁸ Gipuzkoako Forua, XI. tit., II. kap.

⁹ 1746ko uztailaren 3an José Joaquín Corral Diputatu Nagusi jaunak batzarrari proposatu zion probintziako idazkaritzak *se mantiene en el pie que se estableció en 1642, sin que aian aumentado gajes ni derechos algunos; y habiendo crecido tanto el trabaxo a más del que se tenía en aquellos años, por la multiplicidad y gravedad de las dependencias que oi ocurren a la Provincia, insignuó que, si fuera de su agrado, podrá tomar providencia en este particular.- Y deseando la Junta premiar mi corto mérito y el de mi padre en los últimos 51 años en servicio de esta Provincia, acordó que en adelante por mi trabajo y salario se me paguen 12.000 reales de vellón, en lugar de los que antes me pagaba, sin que este aumento se entienda con el que me suceda en el empleo*» [AGG-GAO JD AM 103 (1746), 7. batzarra, 31. fol. atzealdea-32 aurrealdea.].

1773an, Elgoibarko Batzar Nagusiak 3000 erreal jaitsi baitzituen Manuel Ignacio de Aguirre¹⁰ idazkari erretiratuaren biziarteko pentsiorako.

Erretiroaren ezarpen hori, ordea, ez zen lehenengoa izan; izan ere, 1730ean, Hondarribiko Batzar Nagusiak agindu zuen bizitza osorako libratzeko Felipe de Aguirre idazkari jauna, urtean 300 dukat zeuzkana, eta xedatu zen, emakumea biziz gero, hari 200 dukat emateko, emandako zerbitzu on eta leialengatik. Eta kopuru bera ezarri zion 1757ko Erretereriako Batzar Nagusiak Mª Manuela de Guarnizo Aliri andreari, bere seme Manuel Ignacio de Aguirre¹¹ jaunaren alargunari, eta 1786ko Mutrikuko Batzarrean, Justa Rita de Rezabal y Ugarte andreari, izen bereko¹² lobaren alargunari, Diputazioaren gastuetara bideratutako ondasunean.

Idazkaria, era berean, eta, oro har, probintzia-zigiluen (handiena eta txikiena) eta horien artxiboaren gordailuzain izan zen. Eta nahiz eta Foruen XI. tituluko IV. kapituluak xedatzen zuen Batzarrak eta Probintziako prokuradoreek guztiek edo gehienek nahi zuten pertsonari edo pertsoneri emateko, XV. mendetik idazkariaren esku utzi ziren (eta XVI. mendean batzuetan diputatuen esku), zeinak Batzar guztietara eramaten zituen, horiekin Probintziaren idatzagiriak zigilatze¹³, 1774ko¹⁴ Debako Batzar Nagusiak onetsitako planean araututako eskubideak baino ez zituela eta Probintziaren¹⁵ idatzagiriak zigilatzeagatik eskubideak ez izateko agintzen zuen forua betez.

Zigiluez gainera, bere babesean egon ziren, halaber, tintontzia, salbadera¹⁶ eta karmin-koloreko belusez forratutako kutxatxoan Batzarretara eramaten ziren zilarrezko bi txintxarriak, zilarrezko pegarra bi bolatxoekin, zilarrezkoa ere bai, saka alkatea hautatzeko erabiltzen zena, eta, beste batzuetan, zotzak bota behar

¹⁰ AGG-GAO JD AM 127 (1773), 63. fol. atzealdea.

¹¹ AGG-GAO JD AM 114 (1757), 22. fol. atzealdea.

¹² Mutrikuko 1786ko BNan (9. batzarra) bere alargun Justa Rita de Rezabal y Ugarte andreak (Donostiako bizilaguna), senarraren testamentu-mandatuari jarraikiz) biziarteko pensio bera eskatu zuen (idazkari hildakoaren amak eta amonek jaso zuten berdina), «*para que le sirva de alivio en la triste soledad a la que se ve reducida*». Batzarrak 1.500 erreal esleitu zizkion «*sin que sirva de ejemplar para otros casos*» [AGG-GAO JD AM 140, 53. edo 33. fol. aurrealdea-atzealdea].

¹³ VI. kap., Gipuzkoako Foruen VI. tit.

¹⁴ Batzordearen erregistroa kontsultatu ostean, «Idazkaritzako eskubideen araudia» onartzeko erreferentzia aurkitu genuen, uztailearen 7an (7. batzordea) mandatariek egina, baina ez zen erregistroan sartu, ezta batzordeko dokumentazioan gorde ere [AGG-GAO JD AM 128 (1773), 31. fol. aurrealdea-atzealdea].

¹⁵ V. kap., Gipuzkoako Foruen XI. tit.

¹⁶ 1628ko azaroaren 24an Getariako Batzar Nagusiak (10. batzarra) probintziako armak dituen zilarrezko salbadera hau eta eskribautza bat egiteko agindu zion Juan de Urteaga eskribauari, Batzar Nagusietan eta egingo ziren batzar partikularretan izateko [AGG-GAO JD AM 49.1, 54. fol. aurrealdea].

zirenerako, zilarrezko bi gurutze, prokuradore batzarkideei zinak hartzeko, zilarrezko bi mazoak eta mazolarien damasko soinekoak, karmin-kolorekoak eta beltzak, eta belusezko poltsa bat, zeina, Probintziako Batzar eta Diputazioetara paperak eramateko, 1740an Getariako Batzar Nagusian¹⁷ egiteko agindu zen.

Probintziako Idazkaritzak nola funtzionatzen zuen gutxik bezala zekieenez, Bernabé Antonio de Egañak bere lanean idazkariaren lanari dagozkion betebeharrak ere aipatzen ditu. Bere hitzetan, lehenengo betebeharra sekretua¹⁸ da: *«porque de él se fían las materias públicas y políticas, cuyo éxito se malogra, muchas veces, por falta de secreto»*. Baina, gainera, *«ha de exhortar con sus razones, advertir los peligros, prevenir los daños, representar las dificultades, abreviar las dilaciones y, por fin, exponer con franqueza los medios conducentes al fin que se busca, dando alma y viveza a las disposiciones»*¹⁹. Horrek guztiak eskatzen zuen *«una instrucción no común de las cosas de la Provincia, mucha experiencia de negocios, conocimiento del humor y carácter de las personas y, finalmente, circunspección y elocuencia para que vayan persuasivos y reverentes los recursos y representaciones que se dirigen al Soberano y a sus Ministros, guardando ilación y constancia en las súplicas y en sus fundamentos»*.

Aurrekontu horiekin, idazkariak Probintziako espediente guztiak igorri behar zituen. Batzar eta Diputazioen dekretu guztiak Biltzar beretan idazten ziren eta, horiek amaitutakoan, aktak ematen ziren, *«con exactitud y método claro en un registro de marquilla²⁰ foliado, entre Junta y Junta, sin dejar de vaciar en él cosa alguna, por mínima que parezca, hasta una carta de Pascuas»*. Akta horien berri ematen zen hurrengo Batzar Nagusian, eta ertzetako oharra irakurtzen ziren, *«que concisamente explican todo el espíritu»*. Eta Batzar eta Diputazioetako akta horietatik erregistro bereziak osatzen ziren, eskatzen zituzten prokuradoreei ematen zitzaizkienak, eskubideak ordainduz; eta, XVIII. mendetik aurrera, inprimaki guztiak herriei banatzen zitzaizkien. Horietan arretaz ibiltzen zen, zehatz sartzeko errege-aginduak, Probintziak Erregeari edo ministroei eginiko adierazpenak eta gainerako paper garrantzitsuak, eta garrantzi gutxiago zuten testuak laburtu egiten ziren.

Horien eskriturak egiteko, ezarritako formulario bat erabiltzen zen, zeina, Batzarrei dagokienez, zer egunetan eta lekutan egin zen jasotzen zuen, bai eta korrejidorearen edo tenientearen izena, Jainkoa eta Erregea zerbitzatzeko betebeharraren erreferentzia ere, eta naturaren ondarea zaintzeko eta horiei da-

¹⁷ 1740ko JJ DD-aren erregistroa, 60. fol.

¹⁸ Eta hala jaso zen Alfontso X.a Jakitunaren Partidetan (5. eta 8. legeak, 9. tit., 2. at.).

¹⁹ Bertan SAAVEDRA aipatzen du, Empr. *Polit-en*

²⁰ Tina edo hijozko paperaren betiko tamaina (3615 x 53 cm).

gozkien kasuak eta gauzak edo deialdiaren helburu izan direnak tratatzekoa eta ebazteko (partikularren kasuan) betebeharrak, hiribilduek bidalitako prokuradore bakoitzaren izena adierazita.

Eta Diputazioak direla eta, era berean, zer egunetan eta lekutan egin zen jasotzen zuen, korrejidorearen edo tenientearen izena, jarraian alkatearen izena, sindiko leiala eta errejidoreak, bai eta idazkariaren izena ere. Eta XVIII. mendetik aurrera, diputatu nagusiak idazkariarekin igortzen zituen garrantzirik gabeko gaien aktak ematean, baina Diputazioa sartu gabe, lekua eta eguna adierazten ziren, bai eta honako adierazpen hau ere, kapitulatuen izena eman gabe: «*estando juntos en Diputación los señores capitulares de que se compone, con asistencia del señor Corregidor y por presencia de mí el Secretario, acordaron lo siguiente*».

Formula horrek 1745era arte iraun zuen; orduan jaso zen Probintzian Kontseiluaren agindu bat, fiskalak jakinarazi zuena, akordioak eta adierazpideak emateko zeukan jardunaren gaineko informazioa eman zezala agintzeko, guztia liburuan formalki idatzita jasotzen bazen, eta Diputazioak berak errubrikatuta (edo kideetako batzuk) eta idazkariak, edo hark Diputazioaren izenean bakarrik sinatzen edo idazten bazituen²¹. Kontseiluari²² jakinarazi zitzaion, eskatu bezala, eta 1746ko urtarrilaren 8ko Diputazioan Manuel Arredondo Carmona errejidore jaunak paper bat aurkeztu zuen; paper horren bidez azaldu zuen, nahiz eta Diputazioa egun askotan batu ez zen, zenbait idatzagiri zeudela bere izenean eta Diputazioarenean, zeinen bidez ziurtatzen zen, egun eta data jakinarekin, hura bera aurrean zegoela batu zela, eta, beraz, formula horren eragozpenak aurkeztu eta konpontzeko eskatu zuen.

Diputazioak bere diputatu nagusiari mandatua eman zion aholkulariaren eta egokitzat jotzen zituen beste pertsona batzuekin²³ korrejidorearen proposamena kontsultatzeko, bai eta 1733ko Tolosako Batzar Nagusiaren dekretua eta praktika bera ere. Maiatzaren 26an batu ziren, eta iritzia eman zuten honako honen gainean: «*nueva forma de encabezar los despachos y decretos*»; hura 1746ko uztailaren 3ko Azkoitiko Batzar Nagusian aurkeztu zen. Batzarrak bere gain hartu zuen hura eta dekretatu egin zuen, idazkariak ziurtatu beharreko gutunen eta idatzagiriaren estiloan nobedaderik gabe jarraitzean, diputatuak hartutako erabakiak ziurtatu behar izanez gero (Diputazioa batu gane), aktan honako

²¹ AGG-GAO JD AM 102 (1745), 169. fol. rº eta 218 vto.

²² 1745eko JJ DD-aren erregistroa, 54. fol. rº.

²³ Korrejidoreak urtarrilaren 8an Aldundian egindako proposamenari erantzuteko, mandatua eman zien Azpeitiko José Antonio de Azcue alkate jaunari, Manuel de Alzaga eta Nicolás de Altuna (haren bizilagunak) jaunei, eta errege-kontseiluetako abokatu diren Joaquín Ignacio de Celayeta eta Manuel de Iguerategui jaun lizentziatuei.

formula hau jartzeko: «*En la villa de tal, a tantos de tal mes y año se acordó lo siguiente*»²⁴.

Batzar eta Diputazioen erregistroez gainera, idazkariak beste liburu bereizi bat eraman behar zuen, hitzez hitz idazteko Probintziak emandako gutun eta erantzun guztiak (gutunen liburu kopiazailea), bai eta Gorteari eginiko adierazpideak ere. Eta nahiz eta idazkariak ez zuen liburua sinatzen, egiten zuen, ordea, Batzar eta Diputazioetan.

Gipuzkoara inter Batzarren aldian heltzen zen korrespondentzia guztia diputatu nagusiak irekitzen zuen; hark, gai garrantzitsuetan, Diputazioari egiten zion deialdia kasua ebazteko, edo berak ebazten zuen (garrantzi gutxiagoko kasuetan) idazkariarekin, eta beraiek erabakitzen zuten irizpena eskatu ala ez abokatu edo kontsultoreei.

Idazkaritzaren funtzionamendua (Bernabé Antonio de Egañaren sasioan), espedienteen prestakuntzan eta azterketan, oso arretatsua zen; izan ere, egin behar zen erantzun, paper edo adierazpide bakoitzerako, 3 egiten ziren: lehenengo, zirriborroa zen koaderno batean idazten zen eta arretaz zuzentzen zen; gero, jatorrizkoa idazten zen (gutunen kopiazaileari ematen zitzaion) eta, azkenik, akta erregistroan jasotzen zen. Bestalde, edozein gutun, agindu edo paper jasotzean Idazkaritzan, berehala jartzen zen idazkuna; horretarako, tolesean zer lekutan edo herritan eman zen, eguna eta idatzi zuenaren izena jartzen ziren, bai eta edukiaren laburpentxo bat eta erregistro orokorrean erantzunari zegokion Diputazioaren data ere.

Metodo eta ordena horri jarraiki, urtean lau paper-sorta osatzen ziren, hiru hilekoa bakoitza, eta espedienteak jartzen ziren edozein dokumentu berehala aurkitzeko moduan. Eta informazioa eta dokumentua azkar bilatzeko behar horrek ekarri zuen, halaber, Batzar eta Diputazioen erregistroetan XVIII. mendearen amaieran multzoari aurkibidea eransteko ohitura sartzea, idazkariak prestatuta.

Idazkariaren beraren zeregin horiei bere arreta behar zuten beste garrantzitsu batzuk gehitzen zitzaizkion, besteak beste: erabilerak erabakitzea («*que ocurren diariamente, interrumpiendo la serie de las demás dependencias*»), pertsonak eta komunitateak eskatzen zituzten ziurtapenak, etxebizitza erre eta san-

²⁴ Kontseiluak zioenez, idazkariak ziurtatu behar zituen «*continuando sin novedad el estilo de las cartas en los usos y demás despachos judiciales*». Ebazpena diputatu batek baino ez zuen eman, eta, «*Diputación*» hitza aipatuko ez balitz (diputatuek probintzia ordezkatzeko jarraituko zuten ondorioz), Korrejidoreak proposatutako eragozpena saihestuko litzateke eta aurreko eginbideak zuzendu ziren adostasuna lortuko litzateke. Eta ideia hori jarraikiz, zenbait formula igorri zituzten, despatxuetarako: «*Nos la M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa. Por quanto, etc. [...] Azcoitia, 26 de abril de 1746*»; Al- dundiko erregistroko dekretuentzat: «*En la N. y L. villa de Azcoitia, el día 26 de abril de 1746 se acordó lo siguiente*» [Ibidem 103 (1746), 7. batzarra, 32. fol. aurrealdea-33. aurrealdea].

tutegi gaituak defendatzeko lizentziak, «y otros asuntos que, aunque corrientes, ocupan tiempo con incesante faena de los Oficiales».

Baina haren jarduera areagotu egiten zen Batzar Nagusietan, «por las dependencias serias y graves que se tratan en ellas y piden una perspicacia y prudencia no común, especialmente cuando priva la prisa del espacio necesario para deliberar y discurrir maduramente». Eta, horietan, idazkariak prestatuta eraman behar zituen aurreko Batzarrak eta ohiko eta ezohiko Diputazioek emandako puntuak, aurretik²⁵ ebazteko. Lan-pilaketa, Batzarretan hartutako erabakien ondorioz idatzi behar ziren memorialak (ugarri ziren) direla eta, 1761eko Azpeitiko Batzar Nagusiak baimena eman zion idazkariari (Manuel Ignacio de Aguirre) urtean bi hilabete erretiratzeko bere negozioak zaintzeko, eta Idazkari-tzako²⁶ lanak betetzeko pertsona bat utzi zen.

Jatorrian, Gipuzkoako eskribautza leialak Batzar eta Diputazioen eskribau leialaren eta kopiatzaile edo laguntzaile baten laguntza izan zuen. Ez dugu ahaztu behar funtsezko zeregina zela jarduketan fede publikoa ematea, eta «la actividad escrituradora era difícil de cumplir sin el concurso de los amanuenses»²⁷ edo kopiatzaileena.

Izkribu-kopiatzaile horiek, jatorrian morroi, mirabe edo «*escriptor*» izendatuek, dokumentuak prestatzeko idazketako, gramatikako eta estiloko ezagutza nahikoa izan behar zuten. Hori dela eta, pentsa dezakegu nolabaiteko prestakuntza zeukaten ikastunak zirela edo plazarik edo numeria gabeko errege-eskribauak. Lan-bolumena areagotzen zen kasu zehatzetan soilik eskatzen zuen eskribau leialak Eskribautzatik²⁸ kanpoko pertsonen lankidetzatza.

Baina denborak aurrera egin ahala eta lanbidea konplikatu zenez, Idazkaritza bi ofizial hasi zirenen ematen. 1740an, Getariako Batzar Nagusiak soldatako 20 dukat eman zizkion ofizial nagusiari eta 12 bigarrenari. Baina komandante

²⁵ Hala agindu zen 1748ko Hondarribiko batzarrean, 10. fol. aurrealdea.

²⁶ 1761eko JJ DD-aren erregistroa, 8. batzarra, 48. fol. aurrealdea.

²⁷ BONO, José, Historia del Derecho Notarial Español, Espainiako Notarioen Elkargoetako Dekanoen Batzarra (Madril, 1979), T.I. 335. or., 9. zk [Ars Notariae Hispanica, 1].

²⁸ Miguel González de Seguioren kasua da. Tolosako Anchieta Batxilerraren zerbitzupuan egon zen 6 urtez (1477-1483), «muchas e diversas vezes fue en compañía e seruição de los dichos Bachiller, su amo, e del dicho Domenjón Gonçález, asy en Juntas Generales diesta Prouiñcia (...) como en otras Particulares, e, demás diello, (...) todas las vezes quíel dicho Domenjón Gonçález tenía priesa de escriuir e sacar proçesos e trasladar escrituras que antiél, como ante escriuano fiel de la Prouiñcia, se presentaban, solía llamar a este testigo para que le ayudase a escriuirlas e sacarlas, en vno con otros criados quíel dicho Domenjón Gonçález tenía, e solía continuar mucho en su seruição diél por mandado del dicho Bachiller, su sennor» [María López de Andiak eta Antón González de Andiak beren aitona Domenjón-en jaraunspenari buruz izan zuten auzian. A.R. Valladolideko Chancillería. Auzi zibilak, Zarandona eta Balboa (F), 3240-1 kutxa].

nagusiak Probintziako diputatu nagusiari Probintziatik ordezkaritza gutxiko subjektuarekin gutuna bidali izanagatik minduta dagoela adieraztean, proposatu zion diputatuak komeniko litzatekeela puntua jasotzea datorren Batzarrerako, forma gehiagoko beste ofizial bat izendatzeko, antzeko egoerarako eta Probintziaren beharrei arreta emateko. Beraz, Idazkaritzan gizon bat jarriko zen, zeinak, bere trajea eta pertsona kontuan hartuta, gaiak egoki bete zitzakeen, sekretuak argitara eman gabe, eta garrantzi handiko paperak ondo maneiatuko zituen.

Diputazioaren iritzitan proposamenak oinarri sendoa zuen, eta lehenengo Batzarrerako²⁹ geratu zen; aparteko Diputazioak ere onetsi zuen. Eta horrekin ados, 1761eko Azkoitiko Batzar Nagusiak diputatu nagusiari berari eskatu zion pertsona aukeratu zezan, beharrezko soineko eta kalitateak zituena, kargua bete zedin, eta ondorengoari hautaketaren berri emateko³⁰.

Horrela, bada, José Ángel de Aranguren izendatu zen Idazkaritzako ofizial berri, Ofizialtza zerbitzatu zuena 1774ko Debako Batzar Nagusira arte, non uko egin zion karguari, Bergarako Euskalerriaren Adiskideen Elkarteko azpi idazkari-lanetan jarduteko. Eta Domingo Ignacio de Egaña idazkari izendatzean, Ofizialtza nagusia bertan behera utzi zen (Idazkaritza 1761eko egoera berera bueltatu zen, hura sortu zeneko egoera berera), eta idazkari berrian bateratu ziren ofizialak zituen eskubideak, Probintziak urtean ordaintzen zizkion 100 dukatak eta 1762ra arte Idazkaritzaren³¹ zerbitzura zeuden bi ofizialei edo kopiatzaileei esleitutako 32ak salbu. Era berean, Batzarrak egoki iritzi zionez kobratu beharreko eskubideak argi uztea, batzorde³² bati eskatu zion plan bat prestatzeko, aurrerantzean idazkariak horretara egokitu behar izateko³³.

Plan horretan murriztu egin ziren kaparetasunen eskubideak, egiaztagiariak eta gainerako mezuak eta Idazkaritzari kargatu zitzaizkion osorik ofizial kopiatzaileen zuzkidura; horren mantenuan, horiekin hiru urtean behingo mudantzetan, bulegoko tresnen gehigarrian eta bere enplegura beharrezko beste kontu batzuetan urtean 7000 erreale inguru gastatzen zituen³⁴.

²⁹ 1760ko JJ DD-aren erregistroa, 114. fol. aurrealdea.

³⁰ Urteko soldata gisa, 100 dukat adierazi zitzaizkion, baita 4 erreale tabako-tornagida bakoitzean ere, Bizkaiko Jaurerria eta Arabako probintziarentzat; eta agindu zuten 16 erreale kobratzeko 1000 liberara iristen zen Jaurerriko bakoitzeko (horietatik 8 erreale ofizial kargu berrirako ziren) eta 10 erreale Arabako tornagida bakoitzeko 1761eko JJ DD-aren erregistroa, 33. fol. vto.].

³¹ AGG-GAO JD AM 128, 9. aurrealdea -10. atzealdea fol. (uko egite), eta 11 vto.-12 r° (idazkaritza kentzea).

³² Ignacio de Aranza, Agustín de Iturriaga, Nicolás Ignacio de Altuna eta Vicente Miguel de Mendizabal jaunez osatua.

³³ AGG-GAO JD AM 128, 12. fol. r^o.

³⁴ 1782an Azkoitiko Batzar Nagusian aurkeztutako memorial batean azaldu zuenaren arabera [1782ko JJ DD-aren erregistroa. Ez da fol. zehazten].

Idazkaritzak azken urteotan³⁵ izan duen lan-bolumenaren gorakada dela eta, 1781eko Villafrancako Batzar Nagusian idazkariak (Domingo Ignacio de Egaña) adierazi zuen ofizial nagusiaren plaza jarri behar zela martxan berriro. Horretarako, bere seme Bernabé Antonio de Egaña izendatu zen urtean 300 dukateko soldatarekin Azkoitiko lehenengo Batzarrera arte. Bertan erabaki zen gaia sakon aztertzea eta soldata finkoa egokitzea, eta zuzkidura-arloetako bat erabilera-mezuen eskubideak izatea, idazkariari lagatakoak; halaber adostu zen ezer ez kobratzea Probintziako jatorrizkoei eta seme-alabei, hau da, bakarrik atzerritarrei kobratzea, 10 erreal. Eta arabarrei eta bizkaitarrei, beraiek gipuzkoarrei kobratutakoaren arabera³⁶. Baina Azkoitiko Batzarrean gai hori ez zen ebatzi eta dekretatu egin zen ofizialak jarraitzea zerbitzua ematen, 300 dukatekin zerbitzatzan, Zumaiako lehen Batzarrera arte³⁷.

2. Eskribau leialen eta Probintziako idazkarien zerrenda

Gipuzkoako Anaitasuneko eskribau leialaren figura egotea Anaitasun horren sortzetik dator, nahiz eta izendapena aldi baterakoa izan, Batzarrak egiteko epearen arabera ziren, eta aldatu egiten ziren horren arabera³⁸.

Praktika eta zehazgabetasun horrek arazo asko eragiten ditu; izan ere, Batzarretan fede eman zuten eskribauek dokumentuak beren protokoloetan gordezen zituzten, eta beti ezin ziren horiek puntualtasunez eduki Batzar bat egitean,

³⁵ Esango da batzarren eta aldundien erregistroak 100 edo 200 orrialde izatetik 300 edo 400 orrialde izatera pasa direla azken 8 urte hauetan; eta 1750era arte, «eta geroagora arte», batzarren paper-sorta txiki bat eta aldundien ohiko bi paper-sorta baino ez zirela osatzen, egunean 5 paper-sorta osatzen zirelarik.

³⁶ 1771ko JJ DD-aren erregistroa, 28. fol. aurrealdea.

³⁷ 1782ko JJ DD-aren erregistroa, 4. batzarra. Ez da folioa zehazten.

³⁸ Hala, «*Lope Ybanes de Vergara, escrivano de la dicha Hermandad*» aurki dezakegu (1390-VIII-12) [A.M Segura. B/1/1/17; arg. DÍEZ DE SALAZAR FERNÁNDEZ, Luis Miguel, Segurako Kontseiluaren Diplomazia Bilduma. I. liburukia, 69. dok., 158. or., Euskal Herriko Erdi Aroko Dokumentu Iturriak, 6]; «*Lope Ybanes de Barrundia, escrivano fiel de la dicha Hermandad*», 1404an [AGG-GAO GD IM 2/1/1, 1 fol. atzealdea]; *Juan Peres de Varrundia, escrivano e notario público por nuestro señor el Rey en el Obispado de Calahorra e en toda la Prouincia de Guipuzcoa e escrivano fiel diella*, 1444an [DÍEZ DE SALAZAR FERNÁNDEZ, Luis Miguel, Op. cit., II. liburukia, 177. dok., 254. or.]; edo «Karrantzako Martín Ibanes, gure Errege jaunaren eskribau eta notario publikoa eta (...) probintziako eskribau fidela» 1450ean [AGG-GAO JD IM 1/6/1]. *Eskribautza fidelaren jatorriari dagokionez, beharrezkoak dira bai Gipuzkoako Foru Aldundiko Kultura eta Turismo Sailaren Artxibo Zerbitzuko partaideek egindako ikerketa*, «*La Escribanía fiel de la Provincia de Guipuzkoa*» izenburua duena, eta bai Luis Miguel DÍEZ DE SALAZAR FERNÁNDEZ eta M^o Rosa AYERBE IRIBAR autoreek egindako «*Autoría y contenido del Libro de los Bollones*» lana, «*El Libro de los Bollones*» lanaren sarreratzat publikatu zirenak, 1996an Gipuzkoako Foru Aldundiaren bitartez editatu zena, 77-95 eta 107-152 or., hurrenez hurren.

izan ere, luzatu zitezkeen denboran (entregatzeko zain) edo prokuradoreak geratu zitezkeen ebazpen egokienak hartzeko beharrezko informaziorik gabe.

Baina, XV. mendearen erdialdean, Anaitasuna osatzean, 1451n erreforma sakonak sartu ondoren, Probintziak kontuan hartu zuen Anaitasunaren gaiak eramateko eskribau leial bakarra edukitzeko beharra. Horretarako, Domingo, Don Menjón edo **Domenjón González de Andía**³⁹ aukeratu zuen, erregearen ganberako eskribau⁴⁰; eta Donostian 1452an Batzarrean batuta «*por quanto los fechos de las Juntas e llamamientos de la dicha Prouinçia pasaban por escriuanos diuersos en cada Junta, e los procuradores non estar ynformados de los fechos de las Juntas pasadas, e por esta cabsa los fechos non pasan commo deben, e las Juntas se dilatan e rrecresçen costas a la Prouinçia, lo qual non se faría sy todos los fechos e cosas de las dichas Juntas parasen por vn escriuano, porquitél los ynformaría de las cosas pasadas*», agindu zion aurrerantzean ez irteteko Probintziaren mugetatik lizentziarik edo agindurik gabe edo ordezkaria utzi gabe «*ydóneo e pertenesçiente en el dicho ofiçio*», eta aurrerantzean derrigorrean bertaratzeko (aurrez aurre edo tenientearen⁴¹ bidez) Batzar guztietara, bere aurretik bakarrik igarotzeko Gipuzkoako «*todas las cosas e fechos*», ohikoa ordainduta⁴².

Urte erdi geroago, 1453ko apirilaren 5ean, Bidaniako Batzar Bereziak bere soldata lan egindako egun bakoitzeko 50 marabedi zuritan ezarri zuen⁴³. Domenjón, horrela, «*Escribano fiel de la Noble y Leal Provincia de Guipúzcoa e de la Hermandad, Juntas e ayuntamientos diella*» bilakatu zen.

Domenjónek, horrela, lanbidea bete zuen, baina ez zen aurkeztu Enrique IV.ak Gasteizen 1457ko martxoaren 30ean egindako baieztapen osoari buruzko dekretua. Hori dela eta, haren lanbidea eta sinadura finkatzeko eta baimentzeko, Batzar Nagusiak, 1457an Oñatin batu zenak, hari egindako izendapena berretsi zuen, «*que es Escriuano fiel de la dicha Prouinçia e Hermandad diella*», «*a quien cabe el dicho ofiçio, e ydóneo e suficienete para [él], e tal que cunple a vuestro seruifiçio e a bien diesta dicha Prouinçia e Hermandad diella*», bai eta

³⁹ Catalina de Tapiarekin ezkondua, haren abizenaren emaztea.

⁴⁰ Aurrez aztertuta, titulu hori zuenak dokumentuak fidelak zirela ziurtatzeko ahalmena zuen. Gerora, «*escribano real*» edo «*escribano de los reinos y señorios*» izango zen, eta hori bateragarria zen beste eskribautza batzuekin, hala nola, zenbakiei eta fidelatasunari berari zegokiena.

⁴¹ Haren tenienteetako bat ezagutzen dugu, Pedro Martínez de Itxaskue eskribaua, Bidaniko 1453-IV-5eko batzar partikularrean eskribautza fidela egin zuena [Libro de los Bollones, 47. fol. atzealde., aipatutako edizio 276. or.].

⁴² Donostiako Batzar Nagusia, 1452-IX-7 [Libro de los Bollones, 47. fol. atzealde.; aipatutako edizio 275. or.].

⁴³ Bidaniko batzar partikularra, 1453-IV-5 [Libro de los Bollones, 47. fol. atzealde.; aipatutako edizio 276. or.].

esleitutako soldata ere, eta Erregeak ere baieztatzeko eskatu zuen; baieztapena Madrilan eman zen, 1457ko abenduaren 2an⁴⁴.

Domenjónentzat aldi samina izan zen, eta, hura igarota, non, antza denez, «*priuado, syn causa e syn ser oydo, del título que tiene de los rreyes nuestros progenitores, confirmado por nos*»⁴⁵ izan zen, 1482an Zestoako Batzarrak⁴⁶ bere kargua biziarteko bilakatu zuen, eta Errege Katolikoek baieztapen erreala lortu zuen⁴⁷.

Domenjónek jarraitu zuen bere lanbidean pertsonalki edo bere seme Antónen bidez⁴⁸. Baina Domenjón berriz ere baztertu zuten bere lanbidetik 1486an, Erregearen fiskalak bere aurka eginiko akusazio bat dela eta, eta Erregearen hoberi gisa zituen errentak enbargatu zizkioten. Bien bitartean, Martín López de Oro arrasatearrak, Erreginak izendatu zuenak «*usase del dicho ofiçio y lleuase la rrenta durante la dicha suspensión*», bete zituen bere zereginak. Baina, bere deskargua Erregeen aurrean aurkeztu ondoren, 1487ko abuztuaren 23an bueltatu egin zuten, Malagatik⁴⁹.

⁴⁴ Probinziak zioen: «*que en los tiempos pasados en las Juntas desta Prouiñcia se trababan los fechos por diversos escriuanos, e de vna Junta para otra non podían de aver tan ayna las escrituras de los tales escriuanos, e en espera de los tales escribanos se dilataban las Juntas, e a las veces se perdían algunos abtos, por lo qual rrecreçían costas e daptos a la dicha Prouiñcia. E los tales escriuanos, cada ves que en cada Junta que ge las demandaban, se fasían pagar las tales escrituras, asy a las partes como a la Prouiñcia. Por lo qual [por] la dicha Prouiñcia se a ordenado que por que las dichas escrituras estouiesen sienpre prestas e las dichas costas e ynconbenientes çesasen, e asy mismo por que los fechos de la Prouiñcia [sean] más secretos, que en todas las Juntas e llamamientos de la dicha Prouiñcia andouiese el Escriuano fiel de la dicha Prouiñcia para que por él pasasen todos los abtos e cosas de las dichas Juntas e non por otro escriuano alguno. E que ouiese de salario por cada día çinquenta maravedís blancos, los quales le fuesen rrepartidos en las Juntas Generales*» [Libro de los Bollones, 46. atzealdea.-47. aurrealdea fol.; aipatutako edizioko 247-275. or.].

⁴⁵ Hala dio El Libro de los Bollones liburuko edizioko sarreran, 93. or. Izan ere, Basarten 1482ko urtarirean egindako batzar partikularrean agindu bat egin zen: «*en gran danno, perjuizio e injuria del dicho DomenjónGonçales, e en gran danno de toda la rrepublica de toda la dicha Prouiñcia*», batzar eta deialdi partikularretara ez joateko agintzean, eta bertan pertsonalki ez egoteko «*saluo su lugarteniente, e a las Generales commo quisiese*». «Biziarteko» emakida Basarten hartutako erabaki okerraren ondorioa izan zen.

⁴⁶ Zestoako Batzar Nagusia, 1482-IV-29 [Libro de los Bollones, 147. atzealdea.-149. aurrealdea fol.; aipatutako edizioko 414-417. or.].

⁴⁷ Kordoban, 1482-VIII-22an [Libro de los Bollones, 147. aurrealdea.-149. aurrealdea fol.; aipatutako edizioko 414-417. or.].

⁴⁸ Haren semeak, Antón González de Andiak, zenbait alditan jardun zuen denboraldi horretan. Adibidez, Zumaian egindako 1485-IV-26ko Batzar Nagusian [Libro de los Bollones, 80. fol. aurrealdea.-atzealdea.; aipatutako edizioko 316. or.].

⁴⁹ A.G. Simancas (RGS), VIII-1488, 14. fol. Pixka bat lehenago, Alcalá de Henarestik (1486-X-1) Fernando erregeak probintziari jakinarazi zion ez hark ez erregekin eskribautza fidelaren mesederik ez ziotela egin beste pertsona bati [AGG-GAO JD IM 1/12/6].

Ezbehar horiekin guztiekin, Domenjónék uko egin zion eskribautza leialari 1488an, eta Probintziak bere seme **Antón González de Andía y Tapiari**⁵⁰ eman zion, zeinak ganberaren eta notariotza publikoaren eskribautza jaso zuen 1480an⁵¹. Errege Katolikoek onartu egin zuten ukapena eta Antóni ogibidea eman zioten, Valentziatik, 1488ko⁵² martxoaren 12an, biziarteko izaerarekin. Hala ere, oraindik jarraitu zuen Domenjónék eskribautzan, harik eta Zumaian hil arte, 1489ko⁵³ azaroaren 18an, asteazkena, Deban egin beharreko Batzar Nagusirako bidean.

Antón González de Andíak ohiko «*el juramento y solemnidad*»⁵⁴ eman zuen, eta Probintziako eskribautza leialean lan egin zuen, aita oraindik bizirik zegoela, Martín Martínez de Araiz⁵⁵ kopiatzailea zerbitzura zuela, eta batzuetan bere anai Pedro González de Andía⁵⁶ tenienteak ordezkatzeko zuen.

Antón hil zenean, 1504an, Eskribautza leiala urriaren 17an⁵⁷ eman zion Fernando Katolikoak izen bereko semeari, **Antón González de Andía y Ruiz do Fernández de Irrazabali**⁵⁸, debarrari (Valparaísoko markesen arbasoa)⁵⁹.

⁵⁰ Teresa Ruiz edo Fernández de Irrazabalekin ezkondu zen, haren abizena zuen dorreko andrea (Debako probestua urte askoz izan zena), eta bere emaztearen orubera, Deban, bizitzera joan zen. Hori dela eta, hainbatetan ez zen idazkaritza-zerbitzura bertaratu.

⁵¹ Medina del Campo, 1480-IX-26 [AG. Simancas (RGS), IX-1480-18. fol.].

⁵² Balentzia, 1488-III-12 [AG. Simancas (RGS), III-1488, 14. fol.].

⁵³ Martín Ochoa de Sasiolaren etxean hil zen. Bere semeak eman zuen iragarki horren berri : «*por que sea memoria de la muerte de tan honrradoomme*». Tolosan lurperatu zuten «*e estubo dentro en sus casas toda la santa noche, e el otro día fue sepultado en su fuesa*» [Libro de los Bollones, 165. fol. r^o; aipatutako edizioiko 446. or.]. Dirudienek, Tolosan egin zuen testamentua, 1471-IX-27an, Diego Oñasco edo Oñasto etxeko notarioaren aurrean [Cit. A. eta A. GARCIA CARRAFA, Diccionario Heráldico y Genealógico de apellidos españoles y americanos, Nueva Imprenta Rodio (Madril, 1953), T. 6, 154. or.]. Seme-alabatza Antón González de Andía, Beltrán Martínez lizentziatua, Pedro eta Martina jo zituen.

⁵⁴ Ebanjelioei buruz, Jainkoari deituz, erregeei eta ermandadeei fidelotasuna zin eginez, bere burua batzarren sekretua ezkutuan gordetzera behartuz [El Libro de los Bollones liburuko edizioiko sarreraren aipamena, 94. or., Juan Martínez de Zaldibia batxilerraren Liburu Zaharrean jasotako juramentua aipatuz].

⁵⁵ 13 urterekin Antónen «*escriptor y moço*» egin zen, horrek bere aita Domenjón oinordetu zuenean, «*Escribançia fieldad de la dicha Prouinçia, a la qual le sirbió, e bibió con el dicho Antón Gonçales fasta que falleçió, por tiempo y espaçio de diez e seysannos poco más o menos*» [María López de Andíaren eta Antón González de Andíaren artean sortu zen auzian, beren Domenjón aitoren herentziari buruz. Valladolideko kantzalaritza. Auzi zibilak, Zarandona eta Balboa (F), Kutxa 3.240-1].

⁵⁶ Debako Batzar Nagusia, 1489-XII-2 «*en presencia de mí, Pero Gonçales de Andía, teniente de Antón Gonçales de Andía, mi hermano, escriuano fiel de la Noble y Leal Prouinçia de Guipúzcoa*» [Libro de los Bollones, 82. fol. r^o; aipatutako edizioiko 317. or.].

⁵⁷ Medina del Campo, 1504-X-17 [A.G. Simancas. Cámara de Castilla, 178-7].

⁵⁸ Medina del Campo, 1504-X-17 [AGSimancas. Cámara, Castilla, 187-7; El Libro de los Bollones liburua edizioari egindako sarreraren aipatua, 87. or.].

Baina, oraingoan, Erregeak eskumena eman zion, gainera, lanbidea betetzeko ordezkariarekin, hari egin ahal ziola «*poner e quitar e admover cuando quisiéreis*», betiere Erregearen eskribau izanez gero, Batzordeak aztertuta, eta klerikoa ez bazen.

Hori izango da bere kargua betetzeko modurik ohikoena, eta Eskribautza leiala tenienteen kargura geratu zen, bai eta Probintziako dokumentazioa ere; 1530etik aurrera, bertako artxiboaren zati izan zen. Teniente horietako batzuk errege-eskribauak izan ziren: Antón Sánchez de Aguirre (1505-1506 eta 1506-1533), Antón Martínez de Abalia (1511) eta Martín Martínez de Araiz bera (1507-1524), bere aitarekin prestatu zena eta «*tubo cargo de rregir el dicho ofiçio de la dicha Escribanía fieldad de la dicha Probinçia por espacio de quatro annos, teniendo en su poder e fieldad el Quaderno, prebillejos, cartas rreales e rregistros de la dicha Provinçia*»⁶⁰.

Antón González de Andía saiatu zen zenbait aldiz ogibidea saltzen: behin, 1521a inguru, Tolosako kontzejuari saltzen saiatu zenean urrezko 800 dukaten truke; eta beste bat, 1526ko abenduaren 1ean, Martín Ochoa de Sasiolari saltzen saiatu zenean, errege-eskribauari eta debarrari⁶¹. Jarraitu zuen, hala ere, bere lanbidearekin eta uko egin behar izan zion 1534a baino pixka bat lehenago (ordurako agertu zen Eskribautza leiala Francisco de Olasoren esku), ordenua egini Antónek Deban, 1541ean⁶².

Ordurako Probintziako Eskribautza leialaren lanbidea urrezko mila dobla ingurutan kalkulatzen zen eta urrezko mila dukatetan, salduz gero. Nahiz eta 1526an Martín Martínez de Abalia tenienteak balioa urteko urrezko 500 dukat ingurutan kalkulatzen zuen, «*porque ha visto que por diversas vezes se le han*

⁵⁹ María edo María Rosa Martínez de Aguirrerekin ezkondu zen. María Deban jaioa zen, eta bertan bizi zen. Horregatik, kasu honetan ere, sarritan ez zen eskribautzara joaten; eta, gehienbat, bere tenienteek zerbitzatu zioten.

⁶⁰ María López de Andíaren eta Antón González de Andíaren artean sortu zen auzian, beren Domenjón aitonaren herentziari buruz [Valladolideko Chancillería. Auzi zibilak, Zarandona eta Balboa (F) 3240-1 kutxa,].

⁶¹ Antza denez, Antónek bere aitona eta aitak oinordetzan utzitako ondasun guztiak likidatzeko saiakera egin zuen. Martín López de Yeribar Tolosako bizilagunaren arabera, «*Domenjón delakoak eta Antón Gonçalesek* (haren aita eta aitona) Tolosako hiribilduan utzi zituzten ondasun asko saldu ditu, eta, lekuko honek ez dio begirune handirik *Antón Gonçales de Andíari*» [Martín López de Andía eta Antón Gonçales de Andíaren arteko auzia, beren aitona Domenjónen herentziari buruz. Valladolideko Chancillería. Auzi zibilak. Zarandona eta Balboa (F), 3240-1 kutxa; *El Libro de los Bollones liburuko edizioiko sarreraren aipua, 94. or.*].

⁶² Testamentua Irarrazabal dorreko etxean egin zuen, 1541-II-8an, bere emaztea haurdun zegoela. Seme-alabatzat honako hauek jo zituen: Antón (ez zegoen bertan), Domenjón, María Juan, Clara, Teresa Ruiz eta Francisco [AGG-GAO CO LCI, 60. leg. Deban 1560-X-19an egindako lekualdatzean].

ofresçido al dicho Antón Gonçález por la dicha Escribanía los dichos 500 ducados e aún más, y este testigo más querría para sy la dicha Escribanía que los dichos quinientos ducados de oro»⁶³.

Beraz, **Francisco de Olasori pasatu zion Eskribautza**. Garaiko akten urritasuna dela eta eta horietako batzuk galdu zirenez, ezin dugu jakin lanbidea ondorengoari zer data zehatzetan pasatu zitzaion, baina Debako Batzar Nagusia, 1534ko⁶⁴ azaroan, eskriturak Juan de Eizaguirrek edo Izaguirrek egin zituen, eta 1538rako Francisco Pérez de Idiacaizek ordezkatu zuen. Biak errege-eskribauak eta notario publiko Gortean eta erreinu eta jaurerri guztietan «*y tenientes de escrivano fiel de las Juntas desta dicha Provincia por Françisco de Oloso, escribano principal díella por Sus Magestades*»⁶⁵.

Francisco Pérez de Idiacaizek eskribautza zerbitzatu zuen teniente-lanetan, 1542ra arte; orduan eskribau nagusi (Olasoren ordezkari) izendatu zen Estremenako komendadorea, **Alonso de Idiaquez y Yurramendi jauna, Santiagoko zalduna, Errege Kontseilukoa eta Estatuko idazkaria**⁶⁶, tolosarra.

Alonsok Eskribautza leialari eman zion zerbitzu, bere teniente Martín de Otazuren bidez, 1546ko azarora arte. Alonso jauna urte hartako azaroko Batzar Nagusian agertu zen, Zarautzen egin zen hartan, eta bertaratutakoei jakinarazi zien Otazuk aurkeztutako ofizioaren ukapena, «*por justos ynpedimentos*» eta Antonio de Achega errege-eskribauari eta Donostiako zenbakiko eskribauari egindako izendapenaren berri eman zien, Eskribautzako teniente berri gisa, eta onartzeko eskatu zien. Alonso jaunak Antoniori emandako ahala irakurrita, bai eta ofizioaren zuzkidura ere, Batzarrak idazkariari erantzuteko agindu zion, eta Antoniori egindako izendapena eskertu zion, presidenteak hala aginduta.

Egun hartan, Otazuk agur esan zion Batzarrari, eta aurretik deskargua aurkeztuz, eta teniente berriari eman zizkion Bolloen Liburua eta Probintziaren zigilua, eta hurrengo egunerako utzi zuen erregistroen eta Batzarrera ekarri

⁶³ María López de Andíaren eta Antón González de Andíaren artean sortu zen auzian, beren Domenjón aitoren herentziari buruz [Valladolideko Chancillería. Auzi zibilak, Zarandona eta Balboa (F) 3240-1 kutxa. *El Libro de los Bollones* liburuko edizioeko sarrera, 95. or.].

⁶⁴ AGG-GAO JD AM 1.4, 1. fol. r^o. 1530 (Hondarribia) eta 1532 (Arrasate) aurreko batzarrak Antón Sanz de Aguirrek sinatu zituen; eta noren tenientea zen esaten ez duen arren, Antón González de Andíarena izan zen.

⁶⁵ Ordiziako 1538-V-4ko Batzar Nagusian (Izaguirre) eta Azkoitiko 1538-XI-14ko Batzar Nagusian (Idiacaiz) jasotako adierazpena [AGG-GAO JD AM 2.1 eta 2.2 hurrenez hurren, 1. fol. aurrealdea]

⁶⁶ Aldaketa 1541eko apirila (Tolosako Batzar Nagusia: Francisco Pérez de Idiacaiz agertzen da eskribau gisa, baina izendatu zaiola ez da aipatzen) eta 1542ko azaroa (Hernaniko Batzar Nagusia: Martín de Otazu agertzen da Don Alonso de Idiaquezen, eskribau nagusiaren, teniente gisa) bitartean gertatu zen [AGG-GAO JD AM 2.7 eta 3.1 hurrenez hurren].

zituen gainerako eskrituren entrega, eta Gipuzkoaren inguruan boterean zeuzkan zuzkidura eta eskritura guztiak, eta entregara bertaratuko ziren pertsonak adierazteko eskatu zuen, lekuko gisa. Batzarrak eskerrak eman zizkion, lanbideko urteetan egindako zerbitzu onagatik, eta agindu zuen artxiboaren giltza eta eskuetan zituen eskritura, erregistro eta autoak eskribau berriari emateko, lekukoaren aurrean, inbentario bidez⁶⁷.

Heriotzak Alonso de Idiaquez jauna ezustekoan harrapatu zuen, 1547ko ekainaren 11n (San Bernabe eguna), «*en servicio de Dios y de su rey natural, por los hereges y rebeldes de Alemania, pasando en una barca el famoso río Albis (Elba), cerca de la ciudad de Torga*» (Turgau)⁶⁸, 50 urte⁶⁹ baino ez zituela, «*no sin grande sentimiento de este gran Monarca*». Karlos V.a enperadoreak haren gorpua bilatzeko eta Espainiara ekartzeko agindu zuen; bertan lurperatu ziren, San Telmoko monasterioko eliza zaharrean, «*de obra mui rica*» berrira igaroz, eraikuntza amaituta, Gracia de Olazabal emaztearen eta Juan de Idiaquez y Olazabal semearen eskutik.

Hiltzean, oraindik Antonio de Achega⁷⁰ egon zen Eskribautzaren zerbitzura, teniente leiala, eta, handik gutxira, **Juan de Idiaquez y Olazabal semeari eman zitzaion, Santiagoko jauna, Leongo komendadorea, Italiako enbaxadorea eta Erregearen idazkaria eta Estatuko eta Gerrako kontseilaria, Probintziak Gaztelako Historiari eman dion gizon nagusietako bat.**

Juan jaunak, era berean, bere tenienteen bidez eman zuen zerbitzu eta, bereziki, Miguel de Idiacaizen⁷¹ bidez, batzuetan halakotzat jarduten zutela Donostiako San Sebastián Juan López de Estor (1561) eta Juan Martínez de Sarastume (1558-1564) jaunek.

1565ean teniente izendatu zuen Juan de Idiaquez jaunak Pedro de Inarra corregimientoko prokuradorea (eta gero Aleriako eta Bergarako zenbakiko eskribau) eta gero halakotzat jaso zuen Probintziak Arrasateko Batzar Nagusian azaroaren 14an, zina hartu ondoren zuzenbidean dagokion moduan «*de usar*

⁶⁷ Zarauzko Batzar Nagusia, 1546-XI-14. Batzarrak izendatutako lekukoak: Tolosako alkatea eta Juan Martínez de Sasoeta Juan Beltrán de Seguroolarekin [AGG-GAO JD AM 3.10, 2. fol. aurrealdea -atzealdea.].

⁶⁸ HanditasunakÖ III, 108. fol. atzealdea.

⁶⁹ Gonzalo MANSO DE ZÚÑIGAk dio 41 urte zituela [Monasterioko historia... 14. or.].

⁷⁰ Alonso jauna hilda zegoela, 1547ko azaroko Azkoitiko Batzar Nagusian Alonsoren teniente gisa jardun zuen Achegak. Erregistro horretan ez da aipatzen probintziako eskribau nagusia hil zenik.

⁷¹ 1548-IV-14ko Zarauzko Batzar Nagusian agertzen da jadanik, baina ez da esaten nork izendatu dion. 1548-XI-14ko Hondarribiko hurrengo Batzar Nagusian, jadanik esaten da Juan de Idiaquez komendadore jaunaren teniente dela, hau da, Maiestateek izendatutako Gipuzkoako eskribau nagusiarena [AGG-GAO JD AM 4.3 y 4.4, hurrenez hurren].

bien e fielmente el dicho oficio e de guardar el secreto de la dicha Provincia e Juntas e azer todo aquello quíel dicho ofiçio me obliga»⁷².

Pedro de Inarra 1578⁷³an jaio zen. Kargua hutsik zegoela, Juan de Idiaquez jaunak halakotzat izendatu zuen Corregimientoko eta Tolosako zenbakiko eskribau Juan López de Tapia; batzuetan Azpeitiko zenbakiko eskribau Felipe Martínez de Urangak ordezkatu zuen. Juan López de Tapia 1608an⁷⁴ hil zen, eta hil zenean Antonio de Olabarria⁷⁵ Corregimientoko eskribauaren kargurako izendatu zuten.

Juan de Idiaquez y Olazabal jauna Segovian hiltzean, 1614ko irailaren 14an, Idazkaritza nagusian bere seme **Alonso de Idiaquez y Manrique de Butrón y Múgica izan zen bere oinordeko**, Ciudad Realeko lehen dukea, Biandrako eta Aramaioko kondea. Probintziako gaietako eskribau leial nagusi horren gero eta urruntasun handiagoak ekarriko du, 4 urte geroago (1618) hiltzean, Probintziak, koiuntura aprobetxatuta eta Koroari egindako zerbitzu ugarien eta etengabeen ondorioz, Gortean kudeaketak hastea, haren jabetza lortzeko, Bernardino Pérez de Arteaga Gorteko nuntzioaren bidez (Villafrancako auzokidea).

Villafrancako Batzar Nagusiaren mandatuz, Martín Pérez de Zubiaurrek, Azkoitiko herritarrek, nuntziolari bidali zion instrukzio sekretua. 1619ko ekainaren 12an Bernardino jaunak Azpeitiko Diputazioari jakinarazi zion Erregeak Gipuzkoaren esku utzi zuela Batzordeen Eskribautza, «*mediante las diligencias que a puesto en ejecución de la horden secreta que se le dió çerrada y sellada*»⁷⁶.

Albisteak asko poztu zuen Probintzia, eta ekainaren 14an Azpeitiko Diputazioari agindu zion hiribilduei, alkatetzei eta haranei jakinarazteko, eta nuntziolari 1000 dukat bidaltzeko, beharrezko idatzagiriak lortzeko⁷⁷. Horrela, 1619ko ekainaren 29ko errege-hornidura lortu zen, Lisboan Felipe III.a erre-

⁷² A.M. Hondarribia. E/2/I/2, 1 atzealdea.-2 aurrealdea fol.

⁷³ Hernanin 1578-XI-19an egindako Batzar Nagusian esaten denez, dagoneko hilda zegoen, eta batzar horretan haren paperak jasotzeko agindua eman zen, baita artxiboan gehitzekoa ere [AGG-GAO JD AM 10.4, 12. fol. vto.].

⁷⁴ Hala esaten da Tolosako Aldundian, 1608ko uztailearen 4an [AGG-GAO JD AM 33.2, 1. fol. vto.].

⁷⁵ Garai hartan behin-behinerako mugitu zuen mahaian zuen kokapena, eta korrejidorearen ezkerrean jarri zen, «*por no aver claridad a la mano derecha para escribir el despacho desta Junta*». Arería eta Hernani horren aurka zeuden. Arazoa 1611-XI-14 datan suertatu zen, Hondarribiko Batzar Nagusian, aldaketa «*por esta vez*» bakarrik izan zen arren. Ondoren, bere eserlekua ordenantzak agindutako lekura mugitu zuen berriz [AGG-GAO JD AM 35.4 (zirriborrea)].

⁷⁶ Azpeitiko Aldundia, 1619-VI-12 [AGG-GAO JD AM 42.2, 13. fol. rº].

⁷⁷ AGG-GAO JD AM 42.2, 15 atzealdea.- 16 aurrealdea fol.

geak emandakoa, Gipuzkoari Probintziako Eskribautza emanik⁷⁸. Emakida honela egin zen:

«para que la tenga y goçe perpetuamente, para agora y para siempre xamás por propios suyos, como ha, tiene y goça los demás offiçios, propios, vienes y rentas que tiene y le perteneze; y queremos y es nuestra voluntad que podays nombrar y nombreys persona que sirua, vse y exerça el dicho offiçio por el tiempo o tiempos que os pareçiere, siendo nuestro escriuano o aprouado⁷⁹ en el nuestro Consejo, y quitarle y remouerle cada y quando que os pareziere, con caussas o sin ellas, según y como nombrays y elexis personas para el vsso y exerçiçio de los demás offiçios, cuya prouisión os toca y perteneze; y que la persona que ansí fuere nombrada, por el tiempo que durare el tal nombramiento pueda vssar y exerçer el dicho offiçio según y de la forma y manera que hasta aquí se a seruido, y lleuar los derechos a él perteneçientes, y goçar de las preheminençias y calidades que por rraçón del dicho offiçio le tocaren. Y mandamos a la Junta, caualleros hijosdalgo de la dicha Prouinçia, que a la persona que fuere nombrada en conformidad de lo susso dicho, siendo de las partes y calidades que para seruir el dicho offiçio se rrequieren, admitan, a cada vno en su tiempo, al vsso y exerçiçio díél, reçeuiendo primero y ante todas cossas, de cada vna díellas, el juramento y solemnidad acostumbrado, y lo vssen y exerçan con ellos por el tiempo que durare su nombramiento, en todo lo al dicho offiçio conçerniente; y le guarden y hagan guardar todas las honrras, graçias, merçedes, franquezas, libertades, exempçiones, preheminençias, prerrogatiuas e ynmunidades, y todas las otras cossas que por rraçón del dicho offiçio deuen hauer y goçar y les deuen ser guardadas; y le rrecudan y hagan rrecudir con todos los de/re/chos y salarios, al dicho offiçio tocantes y pertenezientes, según y de la forma y manera que lo han vssado y guardado y rrecudido, y deuido vssar y guardar y rrecudir con el dicho Duque de Çiudad Real, conforme al título que del dicho offiçio tenía, todo vien y cumplidamente, sin que en ello ni en parte díello impedimento alguno no les pongan ni consientan poner; que nos por la presente, desde agora para quando hiçiéredes los dichos nombramientos, rreçiuimos y hauemos por rreziuidos a las personas que ansí nombráredes, a cada vno díellos en su tiempo, al vsso y exerçiçio del dicho offiçio, y les damos poder y facultad para que le puedan vssar y exerçer por el tiempo que ansí fueren nombrados. Y siendo los [s]usso dichos o qualquier díellos, como queda rreferido, nuestro escriuano o aprouado por los del nuestro Consejo, para el vsso y exerçiçio del dicho offiçio no aya de tener ni tenga nezesidad de otro título nuestro mas que el nombramiento que en él hiziere la dicha Prouinçia. Porque, no lo siendo, con el dicho nombramiento se aya de presentar y presente ante los del nuestro Consejo para que con él, hallándole háuil y suficiẽte, se le dé liçençia para vssarle y exerçerle»⁸⁰.

⁷⁸ AGG-GAO JD IM 1/12/30. Foruen 1. kapituluko 11. tituluan jasota dago.

⁷⁹ Foruen edizio inprimatuan, horren ordeaz «aztertua» dio.

⁸⁰ AGG-GAO JD IM 1/12/30.

Probintziak, horrela, aspaldiko ametsa lortu zuen: Eskribautza leiala berezko ondasun gisa jaso zuen, bai eta bere borondatez zerbitzatuko zuten pertsonak izendatzeko eskumena ere, nahi beste denboraz, kausaren bat tarteko edo kausarik gabe bueltatuko ahalko zuela. Baina Probintziak, Kontseiluak aurretik onetsita, izendatutako eskribauak ez zuen behar beste titulurik, bere izendapenetik kanpora, ofizioa baliatzeko eta gauzatzeko. Eta hala ez zenez, Kontseiluari Probintziaren izendapenarekin aurkeztu behar zitzaion, gai eta nahikotzat hartuta, titulua eman ziezaion erabilera gauzatzeko.

Azaroaren 14ko Azkoitiko Batzarrera Bernardino jauna bertaratu zen, jatorrizko tituluarekin eta Juan de Gamboa eta Alonso de Paz jaunen gutunekin; horiek laguntza erabakiorra izan zuten nuntzioaren bidez eginiko kudeaketen arrakastan. Eskerrak emanda, eta «*obedecido [su contenido] con el respeto y reverencia que debe*», edukia exekutatzeko, «*aviendo precedido ante todas cosas la posesión del dicho ofiçio para que perpetuamente lo sea ésta dicha Provincia*», Batzarrak, hala erabakita eta adostuta, Probintziako Batzarren eskribau leial izendatu zuen, haren izenean ofizioa erabili eta balia zezan, borondatezko denboraz, **Antonio de Olabarria, errege-eskribaua eta Corregimentoko Audentziakoa**.

«persona de satisfacción y que a servido el dicho ofiçio asta aquí por nonbración del señor Comendador Mayor de León Don Joan de Ydiaquez, que santa gloria aya, y del Duque de Ciudad Real, su hixo, que tuvieron el dicho ofiçio por merzed del S.M. y a su muerte a hecho merced a esta dicha Provincia. Y le dieron poder e facultad para que use y exerca el dicho ofiçio en todas las cosas y casos a él anexos y concernientes sin acetación alguna».

Olaberríak izendapena eskertu zuen eta kargua onartu zuen, eta zuzenbidearekin bat zin egin zuen Probintziaren izenean egoki eta leial zerbitzatuko zuela⁸¹.

Bost egun geroago (azaroaren 19a), era berean, Bernardino jaunak aipatutako errege-hornidura emateko eskatu zuen 1000 dukaten berri eman zuen⁸².

⁸¹ AGG-GAO JD AM 42.2, 1 aurrealdea-2 aurrealdea fol.

⁸² Gainera, 157 egunetan, Gortera joateagatik, egoteagatik eta bueltatzeagatik (mila mrs. egunero) 4617 erreale eta 22 mrs gastatu zituen. 1000 dukatetatik 700 eman zitzaizkion Alonso de Pazi probintziaren izenean, titulua ateratzeko jarri zuen arreta eta ardura zirela eta. Gainerako 300 dukatei guztira egindako gastuak kendu zitzaizkien (5151 rs. eta 14 mrs.) eta oraindik probintziak 1851 rs eta 14 mrs ordaindu behar zituen. Helburua lortzeko («*de que no pudo tomar cartas de pago*»), diru asko gastatu zen ofizialekin eta beste pertsona batzuekin egindako negoziaketa sekretuetan, eta 500 erreale libratu ziren. Halaber, 3000 mrs eman zitzaizkion 6 egunen truke. Egun horietan batzarrera joan zen bere deskargua ematera (500 mrs egunero) [AGG-GAO JD AM 42.1, 5. batzarra, 14 atzealdea.-15 atzealdea. fol.].

Kopuru horretan eman behar zen Probintzia, eta, horretarako, zentsua sinatu Francisco de Alzaga y Vicuña⁸³ diputatu nagusiarekin.

Olaberríak Probintziako Eskribautza leiala zerbitzatu zuen, harik eta 1623an hil zen arte. Hil zenean, Donostiako apirilaren 29ko Batzar Nagusiak erabaki zuen, hiribilduaren beraren proposamenez, ofizioa gauzatzea «*asta que fuese su voluntad*» Erregearen eskribauak eta Corregimientokoak, **Juan de Urteagak**, hura ez zegoenean edo gaixorik zegoenean ordezkatzan zuenak.

Baina ez zen irizpideko adostasunik egon eskribau leial berria hautatzean. Arrasateko hiribilduak erabakia atzeratzeko egokitasuna adierazi zuen «*para considerar y deliberar sobre negoçio de tanta consideraçión y provisión de oficio que a esta Provincia a costado tantos çentenarios de ducados y diligencias tan sumamente apretadas, aviendo todo salido de la sustança de las villas y, consiguientemente, de los ricos y pobres diellas*». Eta, bereziki, kontuan hartu behar zen ofizio hura Corregimientoko lau Eskribautzetako baten batekin ibiltzeak zekarren desagokitasuna; izan ere, «*açiéndose dueño de las perssonas más poderosas diella, los negoçiantes del cuerpo de V.S^a que le tiene por su escrivano son apoyados y anparados y, por consiguiente, los contrarios no alcançan con la puntualidad que es raçón, la jutiçia y buen despacho de los negoçios, y las villas tienen este daño muy conoçido de los tienpos passados*».

Proposatzen zuen haren hautaketa zozkatzeko, irteerako alkatearekin egiten zen bezala, eta ofizioa bost urtez gauzatzeko, «*por que no aya enbaraço y confusión en el registro y el que entre a goçar de este ofiçio sirba con más comodidad y se aga dueño y capaz*». Horrela baino ez, zozkatuz, goza zezaketen hiribildu guztiek ofizioaren ohoreaz eta haren inbertsioaren emaitzaz, «*pues todas an contribuído los çentenarios de ducados que a costado tener este ofiçio, y no lo lleve sólo uno, que no es tan poco el interés que vale, que no passa cada año de 500 ducados*», eta hiribildu guztiek zeuzkaten ofizial abantailatsuak txandetan zerbitza zitzaketenak. Horrek, gainera, erraztuko luke bost urterik behin Eskribautzaren paperak sartzea artxiboan. Eta, inoiz, zortea izaniko hiribilduak ofizio horretarako pertsona gaiturik ez balu, buelta zitekeen edo beste bat aurkez zezan eragin.

Batzarrak, orduan, ez zuen ontzat hartu Arrasateko proposamena eta Juan de Urteagaren izendapena berretsi zuen. Hura, deitua izan ondoren, Batzarrean sartu zen, egindako hobaria eskertu zuen, zin egin zuen Gurutzearen seinalearen

⁸³ Probintziak oso era irregularrean itzuli zion diru kopuru hori Francisco jaunari. Hark galdetzeko beharra ikusi zuen, eta 1621eko apirilaren 29an idatzi zuen «*si la voluntad con que yo di a V.S^a aquel dinero gusta tenga esta paga*» [A[AGG-GAO JD IM 1/12/30].

gainean, eta bere buruari agindu zion ondo egiteko eta leialtasunez betetzeko ofizioa⁸⁴.

Laster adierazi zen eskribau berriaren egiteko ona «*con mucha puntualidad y cuidado al servicio díesta Provincia*», eta Hernaniko hurrengo Batzarrean Arrasateko prokuradorea baztertu egin zen Donostiakoan planteatutako proposamenetik, eta eskatu zuen baieztatzeko Juan de Urteagari egindako izendapena, eta hala egin zen⁸⁵.

Baina Arrasateko proposamena arrazoizkoa zen, eta berriro ere planteatu zen, oraingoan Donostiaren aldetik, 1630eko⁸⁶ azaroaren 23ko Azkoitiko Batzar Nagusian. Bertako prokuradoreak esaten zuen esperientziak desegokitasunak izan zituela, Batzarretako eskribau leiala Corregimientokoa ere bazelako, eta komeni zela «*para mejor y más acertada disposición de los negocios*», Probintziari eskaintzen zitzaizkionak, bi ofizioak subjektu berean ez egotea. Beraz, proposatu zuen Juan de Urteagak uko egitea Corregidorearen Audientziaren Eskribautzari Probintziaren Eskribautza leiala gauzatzen jarraitu nahi bazuen.

Batzarrak, hala ere, eskribauak Probintziarekin zituen betebeharrak betetzeko «*teniendo consideración a la fidelidad, amor y lealtad*», «*como verdadero hijo díella*», uko egin zion proposamenari eta Urteagak jarraitu zuen bi ofizioak gauzatzen. Eta, era berean (24an), erabaki zuen Erregeari Ganbera Kontseiluan erregutzea «*o por otro modo que convenga*» ohoratzeko eta «*Secretario díesta Provincia*» titulua emateko eskribau leialari, «*con calidad de que hagan fee los treslados, papeles y çertificaçiones que él diere de los papeles y çertificaçiones díesta Provincia y sus villas*», Juan de Urteagarekin⁸⁷ berarekin hasita.

Baina ez ziren horrekin amaitu Donostiak bi ofizio horiek banatzeko eginitako ahaleginak. 1631ko maiatzaren 6an, proposatu zuen (Azpeitiarekin batera) Zumaiari batutako Batzar Nagusian, Eskribautza leialari eranstea artxibozainaren ofizioa, eta biak Juan de Urteagak gauzatzea, Corregimientoko Eskribautzaren ofizioa utzirik aurretik, «*porque de ser Escrivano del Corregimiento podiera resultar menos deliveración de la necesaria en algunas materias que de palabra por exemplar se dixieron*», bi ofizioengatik soldata eskuduna adierazita eta Erregeari «*Secretario de Su Señoría*» titulua eskatuta.

Batzarrak iritzia bereizi zuen; izan ere, artxibozainaren lanak Arteaga lizentziatuak egiten zituen osorik. Proposamena bozkatu zen, eta Batzarrak eraba-

⁸⁴ Hori guztia AGG-GAO JD AM 44.4, 1. batzarrean, 2. aurrealdea-3. atzealdea fol.

⁸⁵ AGG-GAO JD AM 44.5, 2. batzarra, 4. fol. aurrealdea.

⁸⁶ AGG-GAO JD AM 50.3, 9. batzarra, 32. fol. aurrealdea-atzealdea.

⁸⁷ Azkoitiko Batzar Nagusia, 1630-XI-24. Titulu bera eskatzen zitzaion Arteaga artxibozain lizentziatuari [AGG-GAO JD AM 50.3, 10. batzarra, 37. fol. aurrealdea].

ki zuen, aho batez, artxibozainari ofizioa ez kentzeko defendatzen zuen Tolosa-ko botoari jarraitzea, *«por quanto no se agrega a la Secretaría»*⁸⁸.

Urteagak Eskribautzaren zerbitzura lan egin zuen, *«Secretario»*⁸⁹ titulua- rekin, 1638an hil zen arte; Gipuzkoako paperen zaintzan bere anaia Ignacio de Urteaga⁹⁰ ofizial nagusiak lagundu zion. Bere bizitzako azken urteetan, ordea, sarritan ez zen agertu, bere osasuna hondatzen joan zen gaixotasun bat dela eta, eta, kasu horietan, Batzarra edo Diputazioak egiten ziren hiribilduko zenbakiko eskribau batek ordezkatzeko zuen eta, bereziki, Santiago de Irunagak.

Hil zenean, Donostiako Diputazioak 1638ko urriaren 8an Santiago de Irunaga izendatu zuen behin-behinean hutsik zegoen Eskribautza leiala betetzeko, *«por el tiempo que fuere la voluntad de Guipúzcoa con los gajes y en la forma que tenía el dicho Juan de Urteaga»*. Santiagok Probintziari bere izendapena eskertu eta *«la fidelidad, puntualidad, zelo y obediencia pronta en quanto me mandare, como humilde hijo de Guipúzcoa»*⁹¹ eskaini zion.

Baina eskribau leialaren izendapena Batzarrari zegokion, eta ez Diputazioari. Hori dela eta, hura Zarautzen batu zen, eta Batzarraren lehen egunean Juan de Urteaga⁹² zenaren oinordekoari heldu zion.

Hautaketaren aurretik, Batzarrak, *«evitar y aorrar quanto sea posible qualesquier gastos»* nahi zuela, erabaki zuen ofiziorako izendatzen zuenari emateko aurrerantzean urtean 150 dukateko soldata, bi herenetan ordainduta (Batzarretik Batzarrera), eta bere lanagatik eskubideak honako hauetara egokitzea: Probintziaren karta bakoitzeko, erreal erdi; partikularren karta bakoitzeko, bi erreal, interesdunek ordainduta, orijinalarena eta kopiarena; Batzar Nagusiaren erregistro bakoitzeko, hamar erreal; eta Batzar Bereziko erregistro bakoitzeko, lau belloi erreal; *«sin que pueda llevar más derechos a título de Oficial que le asista, papel, obleas, sello ni en otra manera, ni por Juntas Particulares»*.

Hautaketaren unean, Probintziaren iritzia banatu zen Juan Pérez de Egurza (Azpeitiko Corregimientokoa eta zenbakikoa), Juan de Olariaga (Bergarako

⁸⁸ Zumaiako Batzar Nagusia, 1631-V-6, 3. batzarra [AGG-GAO JD AM 50.6, 10. atzealdea.-12 atzealdea. fol.].

⁸⁹ Titulu horri dagokionez, aurkitu dugun lehen erreferentzia da Elgoibarreko Batzar Nagusiarena, 1635-IV-30koa [AGG-GAO JD AM 53.1, 7. batzarra, 28. fol. atzealdea.]. Hala ere, eskribau fidela ere erabiltzen du.

⁹⁰ Hori dela eta 200 erreal zeramatzan urtean, Juan de Urteagak bere soldatetik eman zituenak; batzar bakoitzeko 100 erreal kobratzen zituen, ohituraz, probintziako banaketa fogueralak ordainduta [AGG-GAO JD DJ 84.2, 1. fol. vto.]. Bere anaia hil zenean Ignaciok esan zuen «txiro eta gaixo» gertatzen zela [Ibidem 55.1, 11. batzarra, 128. fol. aurrealdea-atzealdea.].

⁹¹ AGG-GAO JD AM 55.1, 71. fol. aurrealdea.

⁹² Zarauzko Batzar nagusia, 1638-XI-4 [AGG-GAO JD AM 55.1, 88. aurrealdea-90. aurrealdea fol.].

zenbakikoa) eta Santiago de Irunaga (Elgoibarko zenbakikoa) errege-eskribauen artean. Botoen gehiengoz irabazi zuen **Juan Pérez de Egurzak**; Batzarrak hura hartu zuen izendatutzat eta agindu zuen bere ofizioaren inguruko ordenantzak, erregistroak eta gainerako paperak entregatzeko, inbentario bidez.

Egurzari deitu zitzaion salara, eta Batzarrak izendatu zuela jakinarazi zitzaion. Egurzak berari eginiko «*honrra y merced*» eskertu zituen, eta kargua eta ofizioa onartu zituen «*con toda la estimación debida*», eta zin egin zuen «*de usar y exerçerle con toda fidelidad, rectitud y satisfacción, acudiendo quanto fuere de su obligación a todos los cassos y cossas que se ofreçieren del serviçio de S.S^a, como su hijo obediente, con todo el reconocimiento que deve a la obligación en que S.S^a le a puesto*». Zina hartzen amaituta, «*se sentó en el puesto y asiento que toca al dicho su ofiçio, y tomó y aprehendió posesión diél*» eta guztiaren lekukotza eskatu zuen.

Baina ez zen erraza izango Juan Pérez de Egurzarentzat ofizio berria eta Corregimientoko eskribauaren lana batera egitea, kontuan hartuta gero eta konplexuagoa zela Eskribautza leiala arerioak etengabe mehatxatutako lurraldean. Hori dela eta, Batzarra Arrasaten 1642ko⁹³ azaroaren 24an batuta, kontuan hartuta Probintziarentzako gauza garrantzitsuenetako bat zela bere idazkariak bere paper eta idatzagiriak edukitzea, Corregimientoko eskribauaren ofizioa bete-tzeak eskatzen zion lana aparte utzita, «*así por maior dezençia, autoridad y reputación del ofiçio de Secretario de la Provincia como por hallarsse siempre más libre y desenbaraçado para el manexo de los papeles y despachos diella y el cumplimiento de diberssas órdenes que se ofrezén*», erabaki zuen Juan Pérez de Egurzari eskatzea Corregimientoko Eskribautzari uko egiteko eta Probintziaren Idazkaritzari bakarrik emateko zerbitzu, eta bera, bere etxea eta bere familia Diputazioa zegoen hiribildura joateko, Batzar Nagusietara eta Berezieta pertsonalki bertaratzeko eta paperak eta idatzagiriak emateko.

Horretarako, Corregimientoko Eskribautza betetzeak ematen zion aprobetxamenduaz eta irabaziaz gabetzean, Batzarrak soldata igo zion, eta urtean 150.000 marabedi kobratu beharrean, 500 dukat kobratzen hasi zen, herenetan banatuta eta ordainduta (Batzarretik Batzarrera), bai eta paperen eskubideak ere, «*como asta aora an corrido*».

Eta Probintziako Idazkaritzaren ofizioak ohore eta egiaztapen handiagoa izateko, «*y la Provincia servida con mayor nombre y autoridad*», Batzarrak erabaki zuen Erregeari eskatzea aurrerantzean idazkariaren titulua «*Secretario de S.M. y de la M.N.y M.L. Provincia de Guipúzcoa*» izateko, horretarako titulua emanaz. Helburua lortzeko, Batzarrak agindu zuen Erregeari, kontseilari eta mi-

⁹³ AGG-GAO JD AM 75.3 9. batzarra (azkena), 96. edo 28. atzealdea.-97. edo 29. aurralde fol.

nistroi, eta egokitzen jotzen ziren beste pertsona batzuei idazteko, eta bidaltzeko instrukzio-kapitulua haren Gorteko agenteari.

Juan Pérez de Egurzak, Probintziak egindako ohoreaz estimatuta, uko egin zion Corregidorearen Audientziaren Eskribautzari, eta Probintziari zerbitzu emateko nahia adierazi zuen, «*en la forma que me manda*».

Ez ziren errazak izan Juan de Gorostidik gauzatutako eginbideak, Gorteko agenteak, bere idazkariarentzat «*Secretario del Rey*» titulua lortzeko. 1643an hark Probintziari esan zion ezeztatu egin zela, «*por no hazer consequençia*», eta «*gran dificultad el conçederse perpetuo*» zuela, baina Egurzarentzat lortu zitekeela, «*si bien la media annata costará 225 ducados*»⁹⁴.

Probintziak berriro ere eskatu zuen kudeaketekin jarraitzeko, «*procurando que esta gracia sea perpetua*». Baina zailtasuna gaindiezina zela ikusiz gero, behintzat lortzen saiatzeko, «*para durante la vida del Secretario pressente*», diru-kopururen batekin Erregeari zerbitzu ematea eskainiz⁹⁵.

Agenteak berriro ere eskatu zuen, baina bigarrenez egin zitzaion uko eskatutakoari. Hori dela eta, Juan de Gorostidik hala eskatuta, Corregidoreari eskatu zitzaion Gorteari idazteko eta jakinarazteko «*de las conveniencias del real servicio y lo demás que pareçiere*»⁹⁶.

Egurzaren zerbitzuaren azken urteetan, maiz faltatu izan zen Batzar eta Probintziako Diputazioetan. Zumaiako 1645eko maiatzaren 9ko Zumaiako Batzar Nagusian Donostiak salatu zuen ofizioa zerbitzatzeko konpromisoa; izan ere, ia ez zen ateratzen Azeptian «*de las comodidades de su casa*», txandako beste hiribilduetara mugitu gabe, hura ordezkatzeko teniente gisa, «*por su mano*», Ignacio de Eizaguirre jartzen zuela, hura ere Corregimientoko eskribaua. Eta nahiz eta Eizaguirre Biltzar guztietara bertaratzen zen, horrekin ez zen konpontzen ofizioen bereizketa ekarri zuen arazoa, eta, gainera, Probintziako paperak bere etxean zituen. Hura konpontzeko, hiribilduak proposatzen zuen Probintziak Diputazioari zegokion hiribilduko udaleko eskribaua izendatzeko teniente, egunean 500 marabedian, agertzen ez zen idazkariaren soldatetik ordainduak.

Egurzak Batzarrera ez bertaratzeagatik motiboak azaldu zituen; motiboak ez ziren izan joateko borondaterik ez zeukalako, baizik eta ondoez zegoe-

⁹⁴ Instrukzioari emandako erantzuna, 1643-IV-28an [AGG-GAO JD DJ 97.2, 7. fol. aurrealdea].

⁹⁵ Batzarrak 1643-IV-28an agenteari emandako instrukzioa, 44.a; eta batzarrak haren diputatuei emandako instrukzioa, 73.a [AGG-GAO JD DJ 97.2, 9. aurrealdea eta 11. rº fol. hurrenez hurren].

⁹⁶ Hernaniko Batzar Nagusiak Gorostidi agenteari emandako instrukzioan, 1643-XI-24an [AGG-GAO JD DJ 97.1, 5. vto.-6. rº fol.]. 1644ko apirilaren 15eko Elgoibarreko Batzar Nagusiak hala eskatu zion korregidoreari [AGG-GAO JD AM 58.2, 16. atzealdea.-17. aurrealdea fol.].

lako eta beste betebeharrak derrigorrezko eta ezinbesteko batzuk zituelako, eta berak Idazkaritzaz pertsonalki arduratzeko eskaini zuen bere burua, eta Batzarrek emandako gogobetetasuna onartu zuen⁹⁷.

1651ko apirilaren 20an, Azpeititik, Juan Pérez de Egurzak idatzi zion Probintziari, eta jakinarazi zion osasunez makal zegoela bera pertsonalki Batzarrera joateko, eta Martín de Eleizalde kapitain jaunari eskatu ziola hura ordezkatzeko. Hura 22an joan zen Tolosako Batzar Nagusira, eta adierazi zuen Juan Pérezek bere enpleguari uko egin nahi ziola, bere gaixotasunak sarritan ez ziolako joaten uzten. Zenbait urtez Batzarretan eta Diputazioetan Ignacio de Eizaguirreren ordezkaritza sarri izan ziren.

Batzarrak gaia emanda «*y sobre ella discurrido*», kontuan hartuta haren gaitzak eta «*los buenos y leales y fieles servicios que la ha echo*» onartuta, erretiroa eman zion, urtean 100 dukateko pentsioarekin, «*Secretario jubilado mientras durare mi vida*»⁹⁸.

Idazkaritzako kargu hutsa betetzeko, Tolosako Batzarrek berak **Ignacio de Eizaguirre**, errege-eskribaua eta hiribilduko biztanlea eta Corregimiento-ko eskribaua, izendatu zuen (sarritan Egurza ordezkatu zuena) berriro idazkari, urtean 400 dukateko soldatarekin eta kargua utzi zuen idazkariak zeuzkan «*y los derechos de papeles y condiciones que tenía*»; izendapenaren baldintza gisa ezarri zioten Corregimiento-ko Eskribautza utzi behar zuela. Batzarrek Egurzari agindu zion idazkari berriari bere esku zeuden Idazkaritzako «*todos los papeles, hordenanças y registros*» entregatzeko, «*por ynventario y ante escrivano público*», eta Ignacio de Eizaguirreri ofizioa onartzeko eta honako hau zin egiteko: «*usar y exerçerle con toda fidelidad, rectitud y satisfacción en todo lo que fuere de su obligación*»⁹⁹.

Ignacio deitu zuten, eta Batzarrera sartu zen, eta bere izendapena jakinarazi zioten. Hark eskertu egin zuen ohorea eta hobaria, ofizioa onartu zuen «*con toda la estimación debida*» eta Jainkoari Gurutzearen ikurrean zin egin zion «*hussar y exerçerle con toda fidelidad, rectitud y satisfacción, acudiendo a quanto fuere de su obligación a todos los cassos y cossas que se ofreçieren del servicio de la dicha Provincia, como su hijo obediente, con todo el reconocimiento*

⁹⁷ AGG-GAO JD AM 59.1 7. batzarra (azkena), 25. aurrealdea -26. aurrealdea fol.

⁹⁸ Egurzak eskerrak eman zizkion probintziari, 1651eko apirilaren 28an Azpeitian idatzi zuen gutunaren bidez [AGG-GAO JD AM 61.1, 1. atzealdea.-2. atzealdea. fol.]. Baina idazkari fidelak ezin izan zuen denbora luzean haren erretiroaz gozatu; izan ere, urte bereko azaroaren 12an haren alargunak probintziari eskatu zion bere senarrari esleitu zioten pentsioa emateko, hark utzi zituen zor eta betebeharrak anitzak zirela eta. Batzarrek ez zuen haren eskaera onartu, eta 1652ko apirilaren 14an berriz saiatu zen, hurrengo batzarrean [AGG-GAO JD IM 1/12/38].

⁹⁹ AGG-GAO JD AM 61.1, 12. fol. aurrealdea-atzealdea.

que deve a la obligación en que la dicha Provincia le ha puesto»; eta agindutakoa betetzeko, Corregimientoko Eskribautza utzi zuen. Hori hala, Probintziaren aginduz, «se sentó en el puesto y asiento que toca al dicho su ofiçio y tomó y aprehendió possession díél» eta horren lekukotza eskatu zuen¹⁰⁰.

Gutxi iraun zuen Ignacio de Eizaguirrek Idazkaritzan. 1655eko azaroan, gaixotu egin zen eta Segurako Batzar Nagusian eta Donostiako hurrengo Diputazioan Juan de Urdangarinek ordezkatu zuen, errege-eskribauak eta Tolosako zenbakiko eskribauak eta Corregimientoko eskribauak¹⁰¹ eta 1656ko otsailaren 2an hil zen, Tolosako etxean.

Diputazioa deitu zen 7rako, kontuan hartuta «*conbiene aya quien sirba las Diputaciones y aga lo demás que combenga y se ofreçiere en serviçio díesta Provincia*» eta Juan de Urdangarinek bere funtzioak Eizaguirre ez zegoela bete zituela, «*Secretario interinario*» izendatu zuen, hurrengo Azpeitian egin zen Batzar Nagusira arte¹⁰². Astebete geroago, erabaki zuen, halaber, diputatu nagusiak zendu zen idazkariaren Tolosako etxetik batu zituen «*los papeles, plata labrada y demás cosas*» entregatzea¹⁰³.

1556ko apirilaren 29an, Batzar Nagusia hasi zen Azpeitian. Batzarraren lehen egunean kargu hutsa betetzea aztertu zen eta, gai hori aztertu aurretik, Mutrikuko hiribilduak proposatu zuen idazkari berriaren soldata jaistea, 500 dukatetik 200era, hura baitzen Juan de Urteagaren sasoiari ordaintzen zitzaion soldata, «*pues era injusto y sin fruto gastar 300 ducados anuales, pues procedía de repartimiento fogueral, con el sudor de mucha gente pobre*».

Batzarrean izan ziren iritzi-desadostasunak bozkatu egin ziren. Bozkatu behar zen, batetik, Idazkaritza Corregimientoko eskribauetako bati eman behar ote zitzaion (aurreko sasoiari eman bezala, bi Eskribautzak bereizi aurretik) eta, bestetik, Juan Pérez de Egurzari emandako soldatako 500 dukatak eman behar ote zitzaizkion.

Lehen bozketaren emaitza argia izan zen: maiatzaren 2an, hurrengo asteartean, hautatzen zen eskribauari aurrerantzean urtean 400 dukat ordainduko zitzaizkion¹⁰⁴.

1656ko maiatzaren 2an Idazkaritzaren kargu hutsa betetzeko gaia landu zen berriro, baina ez zen guztien adostasunik lortu, hainbat izan baitziren hauta-

¹⁰⁰ Tolosako Batzar Nagusia, 1651-IV-22 [AGG-GAO JD AM 61.1, 2. fol. atzealdea.].

¹⁰¹ AGG-GAO JD AM 62.2, 83. fol. aurrealdea.

¹⁰² Donostiako Aldundia, 1656-II-2 [AGG-GAO JD AM 62.2, 108. atzealdea.-109. aurrealdea fol.].

¹⁰³ Donostiako Aldundia, 1656-II-14 [AGG-GAO JD AM 62.2, 110. fol. aurrealdea-atzealdea.].

¹⁰⁴ Azpeitiko Batzar Nagusia, 1656-IV-29 [AGG-GAO JD AM 63, 3. vto.-4. aurrealdea fol.].

gai: Azpeitiak Domingo de Aguirre y Zurco lizentziatu jauna aurkeztu zuen (tolosarra), bi hilera Idazkaritza betetzeko eskribautzaren azterketa egiteko baldintzarekin; Debak Juan Bautista García de Narbaxa, baldintzak betetzen zituelako eta urtean 200 dukaten truke lan egiteko prest zegoelako; Elgoibarrek Santiago de Irunaga, errege-eskribaua eta hiribilduko zenbakia; eta Zarautzek Juan de Urdangarin, errege-eskribaua eta Tolosako zenbakia, zendu zen idazkaria ordezkatzeko zuena. Bozketaren emaitzaren bidez, non bat etorri ziren hiribildu nagusiak (Azpeitia, Donostia, Tolosa, Segura eta Arrasate, besteak beste), Idazkaritza **Domingo de Aguirre y Zurco lizentziatuari eman zitzaion, bere borondatea zen bitartean, beste hiribildu batzuek errege-eskribauaren izaerarik eza alegatzen bazuten ere.**

Gerora jardun zen ofizioa eskuratzeko moduz, denboraz eta lekuaz. Eta prokuradoreek kargu-hartzea Diputazioak emateari buruz zeuzkaten iritzi desberdinak kontuan hartuta (Batzarrak berariaz horretarako eskudunduta), edo, bestela, Madrilen eskribau-titulua lortzeko itxaron eta hurrengo Zarautzen aza-roan egin beharreko Batzarrean kargu hartu behar izateari buruzko iritzi desberdinak kontuan hartuta, bozkatu egin zen eta agindu zen Domingo jaunak aipatutako bi hilabeteko epean azterketa egiteko eta Diputazioan kargu hartzeko, Batzarrera itxaron gabe.

Bien bitartean, erabaki zen, era berean, behin-behineko idazkari-lanetan Juan de Urdangarinek jarraitzeko, laneko urte erdiko batez besteko 200 dukaten eta paperen, okupazioen eta dagozkion gainerako ordainsarien truke¹⁰⁵. Baina 1656ko ekainaren 27an hil zen Urdangarin. Hori dela eta, ekainaren 28ko Diputazioak, Tolosan batu zenak, Domingo de Gainza errege-eskribaua eta Orioko zenbakiko eskribaua (gaixorik zegoenean ordezkatu zuen) izendatu zuen hura ordezkatzeko, harik eta Domingo de Aguirrek Idazkaritzaren kargua jabetzan hartu arte. Eta agindu zuen paper, zilar landu, zigilu eta Urdangarini inbentario bidez entregatu zitzaizkion Probintziako gainerako gauzak orain Gainzari entregatzeko, inbentario bidez ere, hiribilduko erregidore Francisco de Urbiztondo¹⁰⁶ aurrean zela.

1656ko uztailaren 13an Domingo de Aguirrek ziurtagiri bat aurkeztu zion Tolosako Diputazioari (Madrilen datatua, pasa den ekainaren 30ean), Miguel Fernández de Noriega idazkariak, Erregearen Ganberako eskribauak sinatua, *«de los que residen en su Consexo»*, eta bertan esaten zen Kontseiluko kideen aurrean agertu zela, Probintziako idazkariaren izendapenarekin eta *«ávil y su-*

¹⁰⁵ Azpeitiko Batzar Nagusia, 1656-IV-29 [AGG-GAO JD AM 63, 5. aurrealdea-7. atzealdea. fol.].

¹⁰⁶ AGG-GAO JD AM 63, 49. fol. aurrealdea-atzealdea.

fiçiente» zela aitortuta, onartu egin zitzaiola eta lizentzia eta eskumena eman, ofizioa erabiltzeko eta gauzatzeko.

Hura irakurri ondoren, Diputazioak ofizioaren kargu-hartze erreala eta korporala eman zion, baketsu, inolako kontraesanik gabe, eta egun horretatik aurrera gauzatzeko agindu zion, eta Ginzari zerbitzu emandako denbora ordaintzeko. Idazkari berriak izendapena eskertu zuen eta ofizioaren kargu hartu zuen. Horretarako, honi jarraiki: «*verdadera tradición, por actos positivos, tomó en sus manos la escribanía y demás recaudo de escribir que había sobre la mesa de la dicha Diputación, estando sentado en el puesto y lugar que le tocava y pertenecía por razón del dicho ofiçio, y leyó tanvién algunos papeles que se le dieron en la dicha Diputación para que la dicha posesión en todo tiempo sea lexítima y bastante y no sea turbado en ella por ninguna persona*»¹⁰⁷.

Domingo jaunak Probintziako Idazkaritzari zerbitzu eman zion, 9 urtez eskas. Bere aktak irakurtzean ikusi daiteke *ars notariae-n prestakuntzarik ez duen pertsona dela, horien idazketa tradizionala apurtzen duena, eta kaligrafiari arretarik eskaintzen ez diona*. Horregatik, beharbada (ofizioan eroso ez zegoelako), edo osasun eskasagatik (sarritan huts egin zuelako), Segurako 1664ko azaroaren 22ko Batzar Nagusian lizentzia eskatu zuen bere etxera joateko, eta Idazkaritzaren ofizioa uzteko¹⁰⁸. Batzarrak onartu egin zuen eskaera, eta eskatutako lizentzia eman zion eta idazkari berria aukeratu zuen.

Hiribildu anfitrioiak, Segurak, **León de Aguirre y Zurco** (Tolosa) proposatu zuen hura ordezkatzeko, «*con los mismos gajes y salario*», urtean 500 dukat. Horrela adostu zuen Batzarrak aho batez, eta agindu zuen bere hautaketaren eta izendapenaren mezua emateko, eta Erregeari eta bere Kontseiluari eskatu zien hura onartzeko, eta Domingo jaunari ofizioa betetzen jarraitzeko, León jaunak Kontseiluaren onarpena jaso arte. Horrela jarraitu zuen, bada, Domingo jaunak idazkari-lanetan, sarritan Donostiako (bertako Diputazioan) Sebastián de Olaeta zenbakiko eskribauak ordezkatuta.

León jauna Donostiako Diputaziora joan zen 1665eko otsailaren 19an, Madrilen Miguel Fernández de Noriega idazkariak Kontseiluaren onarpenaren inguruan 1644ko abenduaren 30ean emandako ziurtagiriarekin. Bertan Noriegak esaten zuen, León Kontseiluan Batzarraren izendapenarekin aurkeztu zela eta gai eta egoki iritzita, lizentzia eta eskumena eman zizkiola ofizioa gauzatzeko, anata erdiaren ordainketatik salbuetsi zuela, «*por ser ofiçio antiguo*» eta eskubide hura ezarri aurrekoa.

¹⁰⁷ AGG-GAO JD AM 63, 57. r^o-58. aurrealdea fol.

¹⁰⁸ AGG-GAO JD AM 68.2, 40. fol. aurrealdea-atzealdea. (8. batzarra).

Ikusita ziurtagiria, Diputazioak ofizio «*real y corporal bel quasi*»a eman zion, lasai eta modu baketsuan, inoren kontraesanik gabe. Eta ofizioa hartu zuela adierazteko, Probintziaren zilarrezko tintontziak eman zizkion eta León jaunak «*tomada la pluma, escribió*»¹⁰⁹.

Leónek Probintzia zerbitzatu zuen, «*con asidua aplicación*», ia 30 urtez. 1694an, bere negozio pertsonalei erantzun nahian, «*que me precisan a cuidar personalmente y a ynbigilar*», maiatzaren 8an Hondarribiko Batzarrean eskatu zuen bere etxera joaten uzteko, Idazkaritzaren lana utzita¹¹⁰.

Batzarrak bere eskaera onartu zuen, eta eskerrak eman zizkion emandako zerbitzuengatik, eta **Felipe de Aguirr lizentziatua**, donostiarra, **izendatu zuen idazkari**, «*sugeto en quien concurren la calidad y méritos que le hazen digno deste empleo, asignándole el salario, gaxes, propinas y demás combeniencias y prerrogativas de que han gozado los Secretarios de esta Provincia*». Baina eskribaua ez izatean, haren izendapenaren baldintza izan zen titulu hori lortu behar izatea Gaztelako Errege Kontseiluan. Horrela baino ezingo luke bete «*de este exercicio [y] goze de todo ello, según en la forma y de la manera que ha acostumbrado hasta aora*», haren edukitza Diputazioak emanik, titulua lehen Batzar Nagusia egin aurretik lortuko balu. Horretarako, Batzarrak Diputazioari Probintziak zeukan agintea, eskua eta eskumen guztia eman zion.

Bitartean, Probintzia idazkaritzaren laguntzaz zerbitzatzen zen bitartean, Batzarrak Domingo de Aguirre jaunari eskatu zion ofizioa betetzen jarraitzeko, idazkari berriak kargu hartu arte. Era berean batzarrak erabaki zuen Felipe jaunari bere kudeaketak ematea Gortean eta, horretarako, beharrezko gutun eta laguntza guztiak eman zizkion eta bere agenteari agindu zion eginbideak ahalegin biziz egiteko.

1695eko apirilaren 29an Donostiako Diputazioari Felipe de Aguirre¹¹¹ aurkeztu zitzaion, bere gaikuntzaren idatzagiriarekin, Diputazioak, Batzarrean dekretatutakoa betetzeko, bertan dekretatu zena gauzatzeko. Horretarako, ziurtagiri legeztatua aurkeztu zuen, Domingo Leal de Saavedra errege-idazkariak, Gaztelako Kontseiluko Ganberako eskribauak (Madril, 1695-III-16), emandakoa; bertan egiaztatzen zen Erregeak idazkari berriaren izendapena onartu zuela, bai eta ofizioa betetzeko gaitu eta ahaldundu zuela ere. Behin-behineko idazkariak irakurrita, Diputazioak erabaki zuen Eskribautzaren edukitza ematea, aurrekariak ofizioan izandako «*con el goze de todas las franquezas, salario y*

¹⁰⁹ AGG-GAO JD AM 68.2, 86. fol. aurrealdea-atzealdea.

¹¹⁰ Hondarribiko Batzar nagusia, 1694-V-8 [AGG-GAO JD AM 80.2, 7. atzealdea.-9. aurrealdea fol.].

¹¹¹ AGG-GAO JD AM 80.2, 134. aurrealdea-135. aurrealdea fol.

gaxes». Edukitza adierazteko, Diputazioan jarri zen idazkariaren postuan, eta bertan bere boterean hartu zituen Gipuzkoako Foruen Koaderno, Diputazioaren erregistroa eta mahaiari zeuden gainerako paperak.

Felipe jaunak eskerrak eman zituen berari egindako izendapenagatik, eta Probintzia zerbitzatzeko eskaini zuen bere burua, «con *el amor, fidelidad y actualidad que corresponde a tan grande onra y favor*». Modu berean eskertu zion Domingo de Aguirre jaunak Probintziari ia 30 urtez zerbitzuan izateagatik, eta aurrerantzean «*en los cortos días que le restaban de su vida*» esanekotasunez zerbitzatuko zuela adierazi zuen.

Bi urte geroago, 1698ko maiatzaren 14ko Donostiako Batzarrak Felipe de Aguirre jaunarentzat «*Secretario del Rey*»¹¹² titulua eskatu zuen; urte bereko abuztuaren 5ean lortu zuen¹¹³. Hil bereko 20ko errege-zedularen bidez, Probintziako korrejidoreari esan zitzaion ofizioa egoki eta leialtasunez gauzatzeko ohiko zina hartzeko, eta Gortetik igaroz, eta hala egin zuen Donostiako Diputazioan, 1698ko irailaren 16an¹¹⁴.

Felipe jaunak 36 urtez jardun zuen Idazkaritzan, Gipuzkoako diputatuak Gortean izendatu arte¹¹⁵; bertatik eskatu zuen 1730ean enpleguko erretiroa emateko¹¹⁶; hala ere, jarraitu zuen Probintzia zerbitzatzeko, «*con muchas y muy importantes comisiones*».

Pixka bat lehenago, 1724ko maiatzaren 5ean, Segurako Batzar Nagusian, Probintziak eman zion, hark eskatuta¹¹⁷, enpleguaren etorkizuna Manuel Ignacio de Aguirre semeari; semea Madrilen zegoen, eta handik «*vino inmediatamente à prepararse à recibir el favor de V.S^a, anteponiéndolo a la particular gracia, que al mismo tiempo debió al Rey de una vndera en el Real Cuerpo de Guardias de*

¹¹² 1698ko JJ DD-aren erregistroa, 13 fol. atzealdea.

¹¹³ AGG-GAO JD AM 84-ko (1698) 44. aurrealdea-45.aurrealdea folioetan txertatzen dut.

¹¹⁴ AGG-GAO JD AM 84 (1698), 44. aurrealdea-45. atzealdea fol.

¹¹⁵ AGG-GAO JD AM 96.3 (1724), 24. fol. atzealdea.

¹¹⁶ AGG-GAO JD IM 1/12/55.

¹¹⁷ Felipe jaunak esan zuen «*fatigado con las continuas tareas y viajes de cerca de 30 años, y con menos robustez para proseguir solo el empleo de la Secretaría*». Horregatik, probintziak zerbitzu hobia izan zedin, batzarrari proposatu zion etorkizunean idazkaritza haren seme nagusiar, Manuel Ignacio de Aguirre jaunari, esleitzeko (hark ez-bertaratzeengatik eta gaixotasunengatik). Haren semea gortean zegoen 6 urte zituenetik, Arcoseko dukearen etxean (erregearen estatuko kontseilukoa). Horrela, bere aitarekin lan eginez, probintziako sailtan gaituko litzateke, eta, postua libre geratuz gero, hark hartuko zuen. Hor dio oraindik ez zituela 24 urte bete (abuztu bukaeran beteko zituen). Hala erabaki zuen 1724ko maiatzaren 5ean egindako batzarrak, eta Gaztelako kontseiluari onartzeko eskatu zitzaion, baita kargua hartu ahal izateko lizentzia ere [AGG-GAO JD AM 96.3 (1724), 24. atzealdea.-25. atzealdea. fol.].

Infantería Española». Hori dela eta, Felipe jauna 1730ean erretiratzean, Idazkaritza **Manuel Ignacio de Aguirre**¹¹⁸ jaunak zerbitzatu zuen.

Manuel Ignacio de Aguirre jauna ere Erregearen idazkaria izan zen, eta Kontseiluaren errege-hornidura jaso zuen, 1741eko uztailaren 27an, «*señor*» tratamendua emateko, idatziz eta ahoz, tresna eta auto publiko guztiak faltan edo presente egonik, judizialki eta judizioz kanpo¹¹⁹. Baina haren absentzia luzeak direla eta, osasun eskasagatik –sarritan beste eskribau batzuek ordezkatu behar zuten¹²⁰–, Probintziak 1755ean erabaki zuen enplegua zerbitzatzan bere seme **Manuel Ignacio de Aguirre Guarnizo** **hastea, izendapen formalik egin gabe**.

Aurrekari horiekin, Debako Batzar Nagusian, 1756an, Manuel Ignacio izendatu zen idazkari jabetzan, eta Joaquín de Altunari, haren agentea Gortean, agindu zitzaion izendapenaren baieztapena eskatzeko Kontseiluan, eta, gero, «*Secretario de Su Magestad*»¹²¹ titulua. Joaquínek gaiaren berri eman zion Andrés de Otamendiri, eta horrek uste izan zuenez ez zela beharrezkoa baieztatzea, «*Secretario del Rey*» grazia eta titulua lortzen bazen, memoriala bidali zion Graziako eta Justiziako Bulego Unibertsaleko idazkariari, eta haren bitartez lortu zen «*Secretario del Rey*» instantzia Manuel Ignaciorentzat, Ganberari bidalitako Errege Dekretuaren bidez. Altunak titulua jaso zuen eta postaz bidali zion interesdunari, errege-idatzagiriarekin batera, eta esaten zion eskakizun hori betez gero Probintziako idazkari-lana bete zezakeela «*de luego a luego*»¹²².

Baina denbora gutxi zerbitzatu zuen Manuel Ignaciok. Zerbitzuan 11 urte eman ondoren, bere aitaren babesean, hil egin zen (1766an), eta «*faltáronme las luces, è instrucciones que podía darme –esan zuen–, y io hechaba mui de menos, para llenar el grande objeto à que V.S^a destinaba mi insuficiencia, y faltome por consiguiente, y con mucha razón, el espíritu para abrazar un empleo que requería disposiciones, que yo ni tenía, ni podía tener: no obstante hice el posible esfuerzo, para adquiririlas y corresponder en quanto dependiese de mí a la confianza de V.S^a, pero con el desconsuelo de no lograr el fin*». Horrekin batera, gaixotzeko joera kontuan hartuta, 1766an dimisioa aurkeztu zuen¹²³, eta

¹¹⁸ 1730eko JJ DD-aren erregistroa, 22. fol. atzealdea. [Hitzordua ezin izan dugu konprobatu; izan ere, fitxategian agertzen den erregistroa 1927tik 1742era pasatzen da].

¹¹⁹ AGG-GAO JD AM 101 (1742), 6. fol. aurrealdea.

¹²⁰ Hala, 1751ko uztailaren 10ean Tolosan egindako Batzar Nagusian Joaquín Antonio de Sasiainek (errege-eskribaua eta hiribilduko zenbakiko eskribaua) ordezkatu zuen ordezkari lanetan [AGG-GAO JD AM 108, 1. fol. aurrealdea].

¹²¹ AGG-GAO JD AM 113 (1756), 3. r^o-5. vto., 15. r^o-16. r^o, 32. r^o eta 45. r^o fol.

¹²² AGG-GAO JD IM 1/12/55.

¹²³ Hau esango du: «*la constitución de mi caveza, siempre débil, y muchos días a la semana inutil, para el despacho de negocios por los intensos dolores, que me han afligido, ha sido causa de hacerse-*

Probintziaren esku geratu zen esleitu nahi zizkion beste kargu eta erantzukizun batzuetarako.

Batzarrak ez zuen bere ukapena onartu, eta Manuel Ignaciok jarraitu zuen enplegua betetzen, baina hura Batzar eta Diputazioetara bertaratzen ez zenean, Corre-gimientoko Pedro Santos de Amiano eskribauak ordezkaten zuen. Baina ordezkari-tza edo kartetarako Vicente Francisco de Oro Miota lizentziatu jauna ahaldundu zuten, Joseph Ángel de Aranguren Idazkaritzako ofizial nagusiari, «*del expediente de lo regular y de cajón*»¹²⁴ arduraduna zenari, laguntzeko.

Ikusita haren absentzia ugarietako eta luzeek Probintziaren egoera larriago-tzen zutela (lana ordaindu behar zitzaielako ordezkarietako, bere soldatatz gaine-ra), 1771ko abuztuaren 29an, Madriletik, Manuel Ignaciok eskatu zuen berriro Idazkaritza zerbitzatzeko¹²⁵. Eta hala egin zuen, 1773an behin betiko dimititu zuen arte. Elgoibarko Batzar Nagusian aurkeztutako uko egiteko gutun luzean jasotzen da Manuel Ignaciok Gipuzkoari zor dion errespetu handia eta esker ona, bere familiarengan izandako konfiantzagatik, ia 100 urtez zerbitzu ematen jardun ondoren. Bertan zera zioen:

«Haviéndome sobre venido un fuerte encendimiento de sangre tras los dolores de cabeza, que por toda mi vida me han fatigado, se ha aumentado mi falta de disposición para servir un empleo cuías tareas he reconocido siempre muy desiguales a mis fuerzas, no sólo en lo formal, sino aun en lo material.

Ruego a V.S^a con todas las veras y eficacia de que soy capaz, declare, que no está ya a mi cargo la Secretaría de sus Juntas y Diputaciones; declaración, que en ningún tiempo vendrá mas oportunamente, que quando ya V.S^a tiene tomada providencia para dar expediente a los negocios de ella, y por esso no hay necesidad de esperar al nombramiento de subcesor, para que V.S^a sin el menor embarazo, ni retraso de sus dependencias pueda darme por exonerado del empleo,

me dificilmente soportable el trabajo de onze años; y reconociendome cada vez mas distante de poder servir a V.S^a, como es justo y deseo con ansia, en las funciones gravisimas del empleo, y esencialisimas al gobierno de V.S^a, me considero obligado a representar a V.S^a mi falta de disposición, aspirando ardentemente a que, trasladando V.S^a el empleo a otro sugeto dotado de las prendas y robustez que a mi me faltan, consiga V.S^a la satisfaccion de que tenga el más acertado expediente sus muchos, y muy importantes negocios, y la consigamos todos sus hijos, que en nada tenemos, ni podemos tener maior interes, que en las felicidades de V.S^a» [AGG-GAO JD IM 1/12/55].

¹²⁴ Gortean zegoela, 1771n Manuel Ignaciok Aldundiari idatzi zion, esanez haren kontsultoreari, Oro Miota lizentziatuari, eskatu ziola probintziako negozio guztien bulegoaz arduratzeko, baita kongresuetara joateaz, betiere egokitatz jotzen bazuen. Ordura arte aritu zen ofizial nagusiak aldundiari adierazi zion ez zuela idazkariak egindako eskaera horren berririk, eta ez zuela ordezkarietarik xedatu diputatu nagusietako eskatu gabe. Egun horretan aholkulariaren ardura izan zen ohikoak ez ziren ordezkarietako eta gutunak prestatzea [1770eko JJ DD-aren erregistroa, 3. fol. rº].

¹²⁵ Aldundiak haren eskaera irailaren 3an jaso zuen.

â menos que la discreción consumada de V.S^a no juzgue por demas el repetir lo que tiene executado desde el año de 66; y en la realidad vajo del expreso consentimiento de V.S^a dado entonces, parece, pudiera yo cumplir el animo firme, en que la necesidad me hà puesto de no seguir â su Diputación.

Sin embargo de esto, y de la ninguna falta que hago en ella, considero ser muy justo solicitâr la ratificación de el permiso, que me tiene dado V.S^a, y hacerla presente la resolución en que me hallo de usar de èl, fijando mi residencia en la ciudad de San Sebastian, en donde me terdrà V.S^a tan lleno de deseos, como de obligación de entregarme â quanto gustàre mandarme, creiendome tan subordinado como hasta aqui â sus embidiables preceptos, y deseos de sacrificarme, sin la menor nobedad en su servicio, si alguna vez consideràre V.S^a que deja de ser inutil para èl mi cortedad, y la tal qual esperiencia, que hê adquirido de los negocios, y papeles de V.S^a en 18 años cabaes, en que de Junta â Junta de esa noble villa me hà honrrado V.S^a con el empleo el primer año por mi padre, y en los 17 por mi mismo.

Hemos servido â V.S^a en èl sin interrupción mi abuelo, mi padre, y yo desde el año 1695: de modo que faltan 22 para que entre los tres hayamos completado un siglo entero.

V.S^a hà tenido â bien declarar mas de una vez, que fue tan de su agrado como dilatado el merito de mi abuelo y de mi padre. Ruego a V.S^a procure no separar de èl su consideración las muchas veces en que serà ineuitable, que la fije V.S^a en mis demeritos. Llamo los tales, por lo que parecen: parecen demeritos, porque no son aciertos; pero en lo que no parece, y no se vè, esto es, en el desseo de satisfacer â mis grandes obligaciones para con V.S^a en el de cumplir exactamente sus respetables ordenes, en el de estudiar, y executar sus loables intenciones, en apeterer â V.S^a los mas prosperos subcesos, y en la afliccion que hê sentido en los adversos, si no les excedo, no me excedieron mi padre, y mi abuelo, ni tampoco otro alguno.

Reitero â V.S^a todas las gracias que puedo, mui devidas â la bondad, que por tan dilatada serie de años hà hecho a V.S^a experimentar a mi casa; y repito tambien â V.S^a la rendida suplica de que, aunque fuera del empleo, me contemple V.S^a sin diferencia alguna dispuesto â executar con el mayor gozo, y con la mayor prontitud, aquello poco, en que yo pudiere servir â V.S^a. En una palabra, señor. Me separaré del empleo, pero no de una particular sugesión â la voluntad de V.S^a. Sugesión, que reputarè siempre por mi mayor fortuna. Desvieme, pues, V.S^a del empleo; pero no me desbie de sí, y del dulce exercicio de sus preceptos, tan estimables, como apeteridos»¹²⁶.

Batzarrak onartu egin zuen uztailaren 7an dimisioa, Idazkaritzako kargua hutsik zegoela adierazi zuen eta erabaki zuen bere jarrera egokiagatik zeukan gogobetetasuna adierazteko, bai eta bera bezalako subjektu batez gabetzean ge-

¹²⁶ Madril, 1773ko ekainaren 24a [AGG-GAO JD AM 127, 58. aurrealdea-64. atzealdea. fol.].

ratzen zaion sentimendua adierazteko ere «*de su notoria instrucción y prendas*», zerbitzuan jarraitzeko jarrera egokiagatik eskerrak emanez. Eta emandako zerbitzuentatik, honako biziarteko pentsioa eman zion: urtean 3000 erreal, idazkariari ordaintzen zitzaizkion 12.000tik aterata¹²⁷.

Era berean, Batzarrak erabaki zuen bere ondorengoaren izendapena atzeratzea hurrengo Batzar Nagusira arte, eta behin-behinean Idazkaritzaren zereginak Pedro Santos de Amianok betetzea, bere ofizial nagusia zen José Ángel de Aranguren lagunduta, bien artean banatuz bertatik lortutako ordainsariak hurrengo Batzarrera arte, «*a proporción del trabajo de cada uno*», Manuel Fernando de Lapaza, Barrenechea y Castaños diputatu nagusiak zehaztu bezala. Eta ofizialak eskatuta, diputatu berari eskatu zitzaion subjektua emateko Idazkaritzaren lanetan laguntzeko, «*pues que hasta aquí habían ayudado â los Secretarios dos amanuenses continuos*»¹²⁸.

Idazkaritzako kargua hutsik eta behin-behinean Amianok zerbitzatura, 1773an bertan eskatu zuten kargua **Domingo Ignacio de Egañak** eta Pedro Ignacio de Alzolaras lizentziatuak. Egañak curriculum sendoa zuen eta Montealegreko markesak eta Diego Ventura de Guzmán Oñatiko kondeak eta Fernández de Córdoba (Erregearen maiordomo nagusia eta pertsona eraginkorra Gortean)¹²⁹ gomendatuta aurkeztu zen, bai eta María Josepha de Eguíak gomendatuta ere, eta Alzolaras Xavierko kondeak eta Granadako dukeak gomendatuta¹³⁰.

1773ko abenduaren 20an, Tolosako Diputazioak herri guztietara bidali zuen kondearen gomendio-gutuna, 1774ko Debako Batzar Nagusira joan behar zuten prokuradore guztiek ezagutuz zezaten¹³¹.

Hura hasi aurretik, Alzolaras Idazkaritzarako hautagaitzatik kendu zen, baina bertara aurkeztu zen, inolako gomendiorik gabe, Domingo Ignacio de

¹²⁷ Elgoibarreko Batzar Nagusia, 1773-VII-7a. Hala, idazkari berriaren soldata murriztu zen, eta 9000 erreal jasoko zituen urtean [AGG-GAO JD AM 127, 63. atzealdea.-64. aurrealdea fol.]. Mutrikun 1786an egindako Batzar Nagusian (9. batzarra) haren alargunak, Justa Rita de Rezabal y Ugarte andreak (Donostian bizi zen), haren senarraren testamentu-aginduari jarraikiz, biziarteko pentsio bera eskatu zuen (hildako idazkariaren amak eta amonak izan zuten bezala), «*para que le sirva de alivio en la triste soledad a la que se ve reducida*». Batzarrak 1500 erreal esleitu zizkion, hil arte jasoko zituenak, «*sin que sirva de ejemplar para otros casos*» [AGG-GAO JD AM 127, 63. atzealdea.-64. aurrealdea fol.].

¹²⁸ AGG-GAO JD AM 127, fol. 64. aurrealdea-atzealdea.

¹²⁹ 1769ko apirilean, Egaña Gipuzkoara itzuli zenean, Oñatiko Kondeak probintziari idatzi zion Egañaren aldeko gomendioa egiteko. Idazkari postua hutsik zegoela, 1773ko abuztuaren 16an kondeak berriro ere aldundiari idatzi zion, alde aurretik Domingo Ignacioren alde egindako gomendioa gogorarazteko [AGG-GAO JD IM 1/12/61]. Oraingoan Madriletik idatzi zuen kondeak, 1773-VIII-16an. Gutuna Tolosako Aldundiak 1773-IX-6an jaso zuen [AGG-GAO JD AM 127, 151. fol. vto.].

¹³⁰ Aranjuez, 1774-V-4. Granadako Dukea Xabierreko Kondea ere bazen.

¹³¹ AGG-GAO JD AM 127, fol. 219. atzealdea.-220. aurrealdea.

Egaña jaunarekin, Juan Beltrán de Portu y Jausoro jauna¹³². Beren merezimenduak alegatu zituzten Batzarraren aurrean eta salatik irten ziren. Hala ere, Batzarrak –bertara prokuradoreak bertaratu ziren beren hiribilduek eta kontzejuek bideratuta–, Juan Beltránen «*el filial amor, generosidad y desinterés*» aitortuta eta «*no considerando justo semejante sacrificio en un hijo tan amante y que tanto se desvelaba en servicio de la Provincia*», Idazkaritzako enplegua Egañari esleitu zion, «*como a sugeto en quien concurren las calidades que le hacen digno de él*»¹³³.

Derrigorrezkoa zenez, Domingo Ignaciok, uztailaren 11n, Azpeititik, Nicolás de Otaegui, Gipuzkoako agentea Gortean, ahaldundu zuen, bere izenean eskatzeko izendapenaren onarpena eta baieztapena, eta dagokion titulua eskuratzeko idazkariaren enplegua erabiltzeko eta betetzeko¹³⁴.

Uztailaren 3an hautaketa jakinarazi zitzaion Oñatiko kondeari, eta hark, 17an, Madriletik idatzi zuen Probintziari eskerrak emateko, Idazkaritza bere gomendatuari fidatzeko jarritako arretagatik¹³⁵. Bitartean, Otaegui agenteak Gortean egindako kudeaketa onagatik Kontseiluaren Errege Hornidura gauzatu zen, irailaren 12an¹³⁶, eta, horrela, Domingo Ignacio idazkari giza izendatzea onartu zen. Errege-hornidura horrek zera zioen:

¹³² Bere memorian adierazten zuenez, probintziak (haren ama) hain zeregin handiak zituela ikus-teak sentimendu hunkigarriak sortzen zizkion, eta probintziaren seme umil eta sutsuenetako bat izateko ohorea zuen. Beraz, arazoa ulertzeko gai izan zen. Eta probintzia garatzeko laguntza emateko irrikaz, idazkari lanak soldatarik jaso gabe egiteko aurkeztu zuen bere burua, eta eskaera hori onartzeko mesede eskatu zuen, «*en caso de contemplarle apto para su ejercicio*». Hala ere, «*aunque acreedores a las primeras atenciones de la Provincia, sabe ésta por experiencia que aquellos señores antepondrán a todas sus recomendaciones qualquierabentaja que se la siga*» [AGG-GAO JD AM 128, 8. fol. aurrealdea.-atzealdea.].

¹³³ Batzarrean berriro aurkeztu zuen Madrileko merezimenduekin eta Oñatiko Kondearen gomendioekin zegoenean aurkeztu zuen memoria hori [AGG-GAO JD AM 128, 8. vto.-9. r^o fol.]. Esleipena 10. atzealdea.-11. aurrealdea fol.

¹³⁴ Horretarako, probintziak «*toda su autoridad, mano y facultad*». Ahalordea Joseph de Ansotegui eskribauaren aurrean egin zen, eta hiru lekuko egon ziren: Martín Agustín de Echalecu, eskribaua, Ramón de Ansotegui eta Ignacio de Aizpuru [AGG-GAO JD IM 1/12/61].

¹³⁵ Honakoa zioen gutunean: «*Me hà resultado suma complacencia de que V.S^a haya preferido à mi recomendado D. Domingo Ygnacio de Egaña en la elección de Secretario de sus Juntas y Diputaciones, segun que V.S^a se sirve informarme en su apreciable carta de 3 del corriente: Y no pudiendo dejar de atribuir este favor à un exceso de la atención que siempre he merecido à V.S^a le correspondo con mi mayor gratitud, manifestandose la con mi justo reconocimiento, y la obligacion con que quedo de tener siempre presente tan especial fineza de V.S^a., à quien por ella doy repetidissimas gracias, asegurandole de mis verdaderos deseos de sus satisfacciones, y que no me desviarè de concurrir à ellas, en las ocasiones, que se ofrezcan, dedicando todas mis facultades, en fiel desempeño del afecto, que profeso a V.S^a y de que se hace, y ès acreedor en mi debida estimacion, esperando se persuada de esta verdad, y de que estoy propicio à servirle*» [AGG-GAO JD IM 1/12/61].

¹³⁶ AGG-GAO JD AM 128, 76. edo 135. aurrealdea-79. edo 138. aurrealdea folioetan txertatzen da.

«Don Carlos por la gracia de Dios Rey de Castilla, de León, de Aragón, de las Dos Sicilias, de Jerusalem, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Córdoba, de Córcega, de Murcia, de Jaén, señor de Vizcaya y de Molina, etc. Por quanto por parte e Don Domingo Ignacio de Egaña, vezino de la villa de Azpeitia, se nos representó que por la Junta y Diputaciones de la M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa se le había nombrado por Secretario de ella, en lugar y por desistimiento de Don Manuel Ignacio de Aguirre, como resultava del original que exivía; y para que no se le embarazase el uso y exercicio de este empleo, nos suplicó fuésemos servido aprobarle en todo y por todo, y que se le diese el despacho correspondiente para su resguardo. Y el tenor del citado nombramiento es como se sigue:

Pedro Santos de Amiano, escrivano de S.M. e interino de Juntas y Diputaciones de la M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa. Certifico que, congregada dicha Provincia en Junta General de todas sus repúblicas y comunidades de que se compone en la N. y L. villa de Deva, desde el día dos de julio hasta el siete del mismo inclusive, por mi presencia, con asistencia del Licenciado Don Vizente Francisco de Oro Miota, abogado de los Reales Consejos y Corregidor interino de la misma Provincia, hizo entre otros un acuerdo del tenor siguiente:

En la N. y L. villa de Deva, el día quatro de julio de mil setecientos setenta y quatro se juntaron los cavalleros arriva expresados, y por presencia de mí el escrivano acordaron lo siguiente:

Leyóse [el] memorial de Don Domingo Ignacio de Egaña, en que exponía que, después de haverse exercitado con el honor de una real orden en las tareas extraordinarias del Ilustrísimo señor Marqués de Los Llanos, Decano de la Cámara de Castilla, y haver servido a S.M. en varias oficinas de la Corte con notoria aceptación, especialmente en las oficialías del archivo de aquel Supremo Consejo, y en la Contaduría General de las Órdenes Militares, solicitó y obtuvo venia de S.M. para retirarse a ésta su Patria con medio sueldo, por su natural amor a ella y por conceptuar más ventajoso este temperamento a su conservación, en donde subsiste deseoso de emplear su filial amor y zelo en obsequio de la misma. Que aunque no reconocía sus méritos dignos de la atención de esta Provincia, se persuadía suplirá esta falta la anticipada repetida recomendación que ha debido al Excelentísimo señor Marqués de Montealegre, Conde de Oñate, Mayordomo Mayor de S.M., a fin de que se le conferiese la Secretaría de Juntas y Diputaciones que se declaró vacante el año próximo pasado por desistimiento de Don Manuel Ignacio de Aguirre, Secretario de el Rey nuestro señor y de Juntas y Diputaciones de esta Provincia, quien reservó el nombramiento de sugeto que regentase dicha Secretaría para la presente Junta General. En cuia atención, la suplicava quisiese servirse de honrarle con la gracia del referido empleo vacante.

Y teniendo la Junta presente la poderosa recomendación del Excelentísimo señor Marqués de Montealegre, Conde de Oñate, y los favores con

que su excelentísima casa ha obligado en todos tiempos la atención de la Provincia a su mayor obsequio, como también las vellas prendas e instrucción de que se halla dotado el expresado Don Domingo Ignacio, condescendió a su súplica conferiéndole dicho empleo en virtud de privilegio real que tiene para ello, como a sugeto en quien concurren las demás calidades que le hazen digno de él, para que, luego que este nombramiento fuere aprobado por los señores del Consejo Real, pueda ejercerlo, y goze del salario y demás emolumentos correspondientes, según y en la forma y manera que se ha acostumbrado hasta ahora, dándosele la posesión actual por la Diputación, si obtuviere la aprobación del Supremo Consejo antes que se celebre la primera Junta General.

Para cuio efecto se le da toda la autoridad, mano y facultad de su original de donde la hize escribir a solicitud del mencionado Don Domingo Ignacio de Egaña. Y en su certificación, y con remisión a él, la refrendé y sellé con el sello menor de armas de esta Provincia, en la N. y L. villa de Tolosa, el día catorce de agosto de mil setecientos setenta y quatro. Pedro Santos de Amiano.

Y visto por los del nuestro Consejo, con lo expuesto por el Fiscal, por decreto que proveieron en siete [de este] mes, se acordó expedir esta nuestra carta, por la qual aprobamos, sin perjuicio de nuestro real patrimonio ni de otro tercero interesado, el nombramiento hecho por las Juntas y Diputaciones de la M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa en Don Domingo [Ignacio] de Egaña, vecino de la villa de Azpeitia, para Secretario de ellas, como resulta de la certificación dada por Pedro Santos de Amiano en catorce de agosto próximo pasado, que va inserta. Que así es nuestra voluntad. De lo qual mandamos dar y dimos esta nuestra carta, sellada con nuestro sello y librada por los del nuestro Consejo, en Madrid, a doze de septiembre de mil setecientos setenta y quatro años. Don Manuel Ventura Figueroa. El Marqués de Contreras. Don José de Vitoria. Don Antonio de Inclán. Don Juan Azedo Rico. Yo Don Antonio Martínez Salazar, Secretario del Rey nuestro señor, su Contador de Resultas, escrivano de Cámara, la hize escribir por su mandado con acuerdo de los de su Consejo»¹³⁷.

Domingo Ignacio de Egañak errege-hornidura hori aurkeztu zuen Tolosako Diputazioan 1774ko irailaren 16an, eta bertan eskatu zuen enpleguaren edukitza emateko. Horren aurretik, Diputazioak salan sarrarazi zuen eta zin eragintzian Foruen 11. tituluko 1. kapituluan jasotako pribilejioa agintzen zuena, «*de cumplir con su obligación con la debida fidelidad en el uso y ejercicio de dicho empleo*». Hori hala, erabaki zuen, edukitzaren erakusle, Batzar eta Diputazioen idazkariari zegokion eserlekura igarotzea, eta hala egin zuen, «*y le aprendió pacíficamente sin contradicción alguna*». Era berean, Diputazioak erabaki zuen

¹³⁷ AGG-GAO JD AM 128, 77. edo 136. aurrealdea-79. edo 139. aurrealdea fol.

zegozkion ohoreak aintzat hartzeko eta enpleguari atxikitako soldata eta ordain-sariak izateko, ordura arte bezala¹³⁸.

Bere bizitzaren azken urteetan sarri faltatu izan zen Idazkaritzan, gaixorik zegoelako; 1781etik bere seme Bernabé Antoniok laguntzen zion eta, akta eta idatzagiriak baimentzeko, Ignacio de Mandiolak, errege-eskribauak eta Corre-gimientokoak, ordezkaten zuen¹³⁹.

1786ko urtarrilaren 12an hil zenean, bere seme **Bernabé Antonio de Egaña lizentziatuak, Idazkaritzako ofizial nagusiak**, «*los buenos servicios de su padre y las cortas luces y experiencia, que ha adquirido de las dependencias y papeles de V.S^a estos once años que tiene la honrra de manejarlos*» alegatuz, bere burua eskainiko zuen Tolosako Diputazioan Idazkaritzaren idatzagiriak zaintzeko, Mutrikuko Batzar Nagusira arte; izan ere, bertan izendatu behar zen idazkari berria, Mandiolak jarraitzen zuela akta eta idatzagiriak baimentzen, «*según se ha dispuesto por V.S^a en otras ocasiones*»¹⁴⁰.

Hala erabaki zuen Probintziak, «*atendiendo a que no se suspenda ni re-trase el curso de los negocios de la Provincia, siguiendo los ejemplares anteriores, especialmente los de las Juntas Generales de 1773 y 1774*»¹⁴¹. Bernabé Antoniok, bitartean, laguntzak bilatzen jardun zuen, enplegua jabetzan eskatzeko, eta, Batzarra baino pixka bat lehenago, 1786ko ekainaren 29an, María Agustina Ramery andreak Madriletik bidali zuen bere gomendioa, aitak eta semeak Pro-bintziari eginiko zerbitzu bereziak nabarmenduz.

Batzarra heldu bitartean, 1786ko otsailean, Idazkaritza zabaldu egin zen, ordurako bat izan beharrean bertan lan egiten zuena bi zirelako, «*para evacuar con la prontitud y eficacia que apeteze, los negocios de la secretaría*»¹⁴².

¹³⁸ Postuaz jabetzea, onartzeko Errege Hornidura AGG-GAO JD AM 128-an gehituz, 76. edo 135. aurrealdea-79. edo 138. aurrealdea fol. Horren espedientea AGG-GAO JD IM 1/12/61-n.

¹³⁹ AGG-GAO JD IM 139.

¹⁴⁰ Hori guztia AGG-GAO JD IM 1/12/72-n. Horretarako, memoria luzea igorri zuen, geroago, urte bereko Mutrikuko Batzar Nagusian aurkeztu zena. Batzarrean idazkaritzaren jabetza esleitu zitzaion. Bertan zioen haren aitak 1774ko Batzar Nagusitik eman zuela zerbitzua, eta, bere merituak zirela eta, Mutrikuko Batzar Nagusira arte idazkaritza-lanak hark egitea eskatu zuen, Ignacio de Mandiolaren gutunak eta eginkizunak baimentzeko, hildako bere aita «*como lo ha practicado durante sus ausencias y enfermedades*», eta beste batzuetan probintziak xedatu zuen bezala [AGG-GAO JD AM 139, 196. atzealdea.-198. aurrealdea fol.].

¹⁴¹ Xedapen horri eta Mutrikuko Batzarerako falta ziren 6 hilabeteetan idazkaritzak sortuko zituen soldata eta ordainsarien banaketari helduz, batzarrak ebatziko zuenaren arabera [AGG-GAO JD AM 139, 196. atzealdea.-198. aurrealdea fol.].

¹⁴² Areagotzea Tolosako Aldundian gertatu zen, 1786-II-18an, Bernabé Antonio de Egañak berak eskatuta. Esan ohi denez, idazkaritzako ofizial nagusia zen bitartean laguntzaile bat zuela, aurretik bere aita Domingo Ignacio de Egañaren laguntzaile izan zena. Baina hark beste laguntzaile bat eskatu zuen idaz-

1786ko uztaileko Batzarra hasi zen, Mutrikun, eta, hasteko, zendu zen idazkaria ekarri zuten gogora, eta «*siguiendo la costumbre practicada hasta aora*», aktak egiteko hiribilduko udaleko eskribaua izendatu zuten, Juan Bautista de Arriola¹⁴³.

Uztailaren 1ean bertan, Bernabé Antoniok memoriala bidali zion Mutrikuko Batzarrari. Bertan esaten zuen Villafrancako Batzarrari 1781etik eman zionla zerbitzu, Idazkaritzako ofizial nagusi lanetan, eta ardua eta ahalegin handiz egin zuela lan bere aitaren bulegoan, «*haviendole ayudado â la composición del Guipuzcoano instruido*», eta hainbat enkargu eta zeregin bete zituela Probintziaren izenean. Orduan okupatuta zegoen herriek Historiaren Errege Akademiari bidaltzen zizkieten albiste geografikoak koordinatzen eta lurraldearen deskribapen orokorra egiten, eta 1780an «*la obra metódica de las Instituciones Políticas del Gobierno municipal de Guipúzcoa*» idazteko «*basta empresa*» hasi zuen. Lehenengo liburukia ondo hartu zuen Zumaiako 1783ko Batzar Nagusiak. Baina, nahiz eta merezimendu horiek nahiko agerikoak ziren enplegura jotzeko, bere aitaren heriotza goiztiarrak (59 urterekin) bere 7 neba-arrebak umezurtz eta behartsu utzi zituen, eta Bernabé Antoniok, neba nagusia zen aldetik, aurrera atera behar zituen, eta Idazkaritzaren zerbitzua ikusten zuen horretarako bitartekorik egokiena.

Memoriala irakurri zen uztailearen 3ko Batzarrean (3. Batzarra), eta Bernabé Antonio de Egaña izendatu zen Batzar eta Diputazioen idazkari berri, eta Gorteko agenteari, Blas de Torres Errazquini, eskatu zion Gaztelako Kontseiluan onarpena eta «*Secretario del Rey*», «*según lo han obtenido otros de igual destino*» titulua eskatzeko. Hala ere, uztailearen 31n agenteak bidalitako jakinarazpena –hark zioen «*este título no se concede en el día con la facilidad que en otros tiempos*», eta Gipuzkoari lotutako Graziaren eta Justiziaren Idazkaritzari lotutako pertsonak limurtu zutela horri zegokion eginbiderik ez egiteko– kontuan hartuta, agenteak, irailaren 21ean, Kontseiluaren idatzagiria (irailaren 18koa) bidali zuen; horren bidez, idazkari berriaren izendapena onartzen zen, «*sin perjuicio de nuestro real patrimonio ni de otro tercero interesado*», «*Secretario del Rey*» titulua gabe, «*para que con este requisito pueda executar su empleo*».

karitzako negozioei arreta eraginkorra emateko. Esan ohi denez, bere aurrekoak, José Ángel de Aranguren jaunak, eskaera bera egin zuen 1773ko Elgoibarko Batzar Nagusian. Aldundiak baimena eman zion Manuel Fernando de Barrenechea diputatu nagusiari nahi zuena xeda zezan. Eta hark 2. laguntzaile bat sortzea xedatu zuen. Batzarrak ontzat eman zuen erabakia. Hori guztia dela eta, aintzat hartuta orain arte bi laguntzaile egon direla etengabe, aldundiak erabaki zuen ofizialak nahi zuen laguntzailea aukeratzeko. Gainera, ofizialak adostu beharko zuen laguntzailearekin, hark jasoko zuen soldata, aldundiaren gastuaren herenetik ordainduko zena [AGG-GAO JD AM 139, 225. fol. aurrealdea-atzealdea.].

¹⁴³ AGG-GAO JD AM 140 2. fol. atzealdea.

Uztailaren 9an (9. Biltzarra) María Antonia de Cortázar andreak, zendu zen Domingo Ignacio senarrak «*las obligaciones de su empleo y las confianzas de la Provincia*» zerbitzatzeko izan zituen «*los méritos y servicios, zelo, desinterés y fidelidad*» alegatuz, biziarteko 300 dukateko pentsioa eskatu zuen, urtean-urtean, Probintziaren eskutik, bere familia handiaren hezkuntzarako¹⁴⁴.

Era berean, motibo horrengatik, idazkari berriak izan behar zuen soldata eta ordainsariak egokitu ziren, eta Batzarrak 9000 belloi erreal esleitu zizkion, probintziako diruzainak ordainduta, eta, gainera, Idazkaritzari zegozkion esku-bideekin, 1774ko Debako Batzar Nagusietan eginiko Araubideari jarraikiz¹⁴⁵.

Era berean erabaki zuen Batzarrak, aurrerantzean idazkariari Probintziaren gaiei buruzko gutun idatzien garraio-kostuak ordaintzeari utzita, ordura arte egin bezala, beren kontura eramatea Probintziaren kanpotarren erabilerak zerbitzatzeko eskubideen zenbatekoa, 10 erreal zerbitzu bakoitzeko, eta diputatu nagusiari ofiziozko gutunen garraio-kostuak bakarrik ordaintzea, bai eta bere enpleguagatik jasotzen zituenen ondoriozkoak ere. Eta diputatu nagusiari eskatu zion Bernabé Antonio graduatzea eta hari ordaintzea Idazkaritzaren behin-behineko bulegoan azken 6 hileetan izan zuen lana eta ordaindu zituen gastuak, eta Ignacio de Mandiolari Probintziaren akta, gutun eta idatzagirien baimena, Batzar honetara arte, eta egingo lukeen lana harik eta Bernabé Antonio kargua betetzeko gaitu arte¹⁴⁶.

Bere izendapenaren onarpena Tolosako Diputaziora 1786ko urriaren 7an iritsi zen, eta, beharrezko zina hartu arte (Foruen 1. kapituluko 11. tit.), enplegua leialtasunez betetzeko eta baliatzeko betebeharra betetzeari buruzkoa, Diputazioak erabaki zuen Batzarretan eta Diputazioetan idazkariari zegokion eserlekuan jartzea, eta bertan eseri zen eta kargu hartu zuen, lasai eta baketsu. Horrela, bada, Diputazioak erabaki zuen idazkari berriari bere karguari zegozkion ohoreak gordetzea, bai eta soldataren eta enpleguari atxikitako gainerako ordainsarien gozamena ere, ohi bezala eta Mutrikuko 9. Batzarrean adierazi zen bezala¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Batzarrak biziarteko ordainsari hori esleitu zion, diruzain nagusiak ordaindu beharrekoa, bere 7 seme-alabak kokatu arte. Seme-alaba horiek ez zuten esleipen hori jasotzeko eskubiderik. Hura hiltzekotan, seme-alabek esleipen hori jasotzen jarraituko lukete gazteenak 25 urte izan arte, betiere lehenago kokatzen ez bazen. Horrez gain, adierazi zuen alargunari 4.000 rs. eman behar zitzaizkiola, bere senarra hil zenetik idazkaritzan sortutako eskubideak, hain zuzen. Bernabé Antonio haren semeak eman behar zizkion, berak zituen eta [AGG-GAO JD AM 140, 52. edo 32. aurrealdea-53. edo 33. aurrealdea fol.].

¹⁴⁵ Batzordearen erregistroa kontsultatu ostean, «*Reglamento de derechos de la Secretaría*» onartzeko erreferentzia aurkitu genuen, uztailaren 7an (7. batzordea) mandatariek egina, baina ez zen erregistroan sartu, ezta batzordeko dokumentazioan gorde ere [AGG-GAO JD AM 128, 31. fol. aurrealdea-atzealdea.].

¹⁴⁶ AGG-GAO JD AM 140, 52. edo 32. aurrealdea-53. edo 33. aurrealdea fol.

¹⁴⁷ Onespén Errege-Horniketa txertatu zen [AGG.GAO JD AM 140, 132. edo 71. atzealdea.-135. edo 74. aurrealdea fol.].

Bernabé Antonio de Egañaren ondorengoa Idazkaritzan **Mateo de Hériz lizentziatua izan zen, Arrasateko 1794ko irailaren 13ko Batzar Bereziaren erabakiaren bidez**¹⁴⁸. Enpleguan jardun aurretik, Probintziako Batzar eta Diputazioetako idazkari-lanetan esku hartu ahal izateko, Mateok errege-onarpena eskatu behar izan zuen. Eta 1794ko urriaren 16an, Erregeak Madrilen izendapena onartu zuen, «*sin perjuicio de nuestro Real Patrimonio ni de otro tercero interesado*», eta onarpen hori 20an bidali zuen Gipuzkoara Blas de Torre Errazquin agenteak.

3. Domingo Ignacio de Egaña

Jatorri gipuzkoarra, Egañako orubekoa, Aizarnan bizi zena (Zestoa hiribilduko jurisdikzioa), Domingo Ignacio Zestean jaio zen, 1727ko maiatzaren 11n, eta hurrengo egunean bataiatu zuten¹⁴⁹. Bere gurasoak, Manuel Joaquín de Egaña y Corta eta María González Cid, urte batzuz lehenago ezkontu ziren Donostiako parrokian, Madril hiribilduan.

Zazpi neba-arrebatatik bigarrena zen¹⁵⁰; bizitza Gipuzkoako hiribildu txikian eman zuen (bertan zen bere aita eskribaua eta alkatetzara jo zuen 1728an eta 17an), bai eta Madrilen ere; Madrilen, zenbait enplegu eta erantzukizun publiko izan zituen. 1752an ezkondu egin zen, lehen aldiz, María Antonia de Jaureguirekin¹⁵¹ eta bertan jaio ziren bere seme Bernabé Antonio, Diego, Martín eta Francisco Manuel de Egaña Jauregui.

Oñatin bizi zela, ziurrenik bere kondearen babesean, lagun handia zela kontuan hartuta, María Antonia 1764ko apirilaren 15ean hil zen¹⁵². 36 urterekin alargun geratu zen, adin txikiko lau semerekin, eta bigarren aldiz ezkondu zen, María Antonia de Cortazar y Arosteguirekin, 1765eko abuztuaren 28an¹⁵³, eta

¹⁴⁸ Bertan izendatutako Diputatuen bitartez izendatua izan zen: Villafrancako kondea, Martín Joseph de Murua y Eulate jauna eta Ramón de Gastañadui jauna, eta Batzordeak horien esku utzi zuen Probintziako kontsultorearen eta idazkariaren izendapena. Kontsultore gisa José Vicente de Heriz jaun lizentziatua, presbiteroa, aukeratu zuten, eta idazkari Mateo, «*hasta que la Provincia disponga otra cosa*» eta urtean bakoitzak 300 dukateko soldata izanik. Biak ala biak Errege-kontseiluetako abokatuak ziren [AGG-GAO JD IM 79/12/1].

¹⁴⁹ Donostiako elizbarrutiko artxibategia. Zestoa. 2. Lib., 69. fol. aurrealdea..

¹⁵⁰ Hala agertzen zaizkigu: José Antonio (Zestean bataiatua, 1726-I-13), Ana Josefa (idem, 1729-IX-21), Ignacio (idem, 1732-VI-6), Tomás (idem, 1735-I-14), Francisco (idem, 1737-VI-7) eta Andrés (idem, 1740-V-17).

¹⁵¹ Gernikan (Bizkaia) jaioa 1730. urte inguruan.

¹⁵² Oñatiko parrokiako A. 2. Lib., 384. fol. atzealdea. Zestean lurperatu zuten.

¹⁵³ Oñatiko parrokiako A. Ezkonduen 31. Lib., 364. fol. atzealdea. 364 atzealdea.

honako seme hauek izan zituen: Agustín Francisco¹⁵⁴, Casimiro Javier Martín Ignacio Ramón María¹⁵⁵, Pablo eta Juan¹⁵⁶.

1769ko apirilaren 15ean, 42 urterekin, Azpeititik memoriala bidali zuen Probintziara, eta, horren bidez, Batzar eta Diputazioetako idazkari-enplegua eskatu zuen, postua hutsik zegoela egiaztatzean. Zestoar eta bertako kontzejante eta Ordenatako Kontularitza Orokorreko ofizial erretiratu gisa aurkeztu zuen bere burua, Los Llanos markesaren ganberaren idazkaritza eta Probintzia Gorteko zenbait bulegotan zerbitzatu zuelarik, «*logrando en todas el concepto de hávil y benemerito, especialmente en las Oficialías del archivo del Consejo de Castilla y en la referida Contaduría General de las Órdenes*». Horrela, bada, bere aberrira bueltatu nahi zuen, bere azken enpleguko soldataren erdiarekin, «*por haverse conceptualado contrario à su conservación el temperamento de Madrid, y ventajoso en de esta región*». Horretarako, Probintzia zerbitzatzeko «*su filial amor y zelo*» eskaintzen zuen, paperak emateko praktika eta Gortearen, haren Ministerioaren eta Bulegoen ezagutza¹⁵⁷.

Idazkaritza hutsik zegoela, 1774an enplegurako izendatu zuten Domingo Ignacio, baina hura beste kargu eta zeregin batzuekin batera bete zuen. Horrela, 1783ko urtarrilaren 1ean, Zestoan hauteskunde-eguna, Miguel Antonio de Sarasolak, hiribilduko herritarrak, Kongresu aurrean urte horretarako hiribilduko alkate gisa proposatu zuen. Proposamena aztertuta, eta «*con aceptación de todos*», Domingo Ignacio alkategai aukeratu zen, eta erabaki zen hautaketa horren berri gutun bidez ematea¹⁵⁸.

Domingo Ignaciok izendapena onartu zuen, eta otsailaren 8an alkatetza hartu zuen, hiribilduko parrokiako presbiterioan, kargua ondo eta zuzen beteko zuela zin egin ondoren; justizia-makila hartu zuen, Juan de Irure alkateorde jaunaren eskutik¹⁵⁹.

¹⁵⁴ Zestoan bataiatua, 1766-VIII-29 [Donostiako elizbarrutiko a. Zestoa. Bataiatuen 1. Lib., 231. fol. atzealdea.].

¹⁵⁵ Zestoan bataiatua, 1766-VIII-29 [Donostiako elizbarrutiko a. Tolosa. Bataiatuen 11. Lib., 199. fol.]. Casimiro Oñatiko Unibertsitateko Katedraduna izan zen. Higinia Díaz del Carpio Andrearekin ezkondu zen, eta Andrés eta Pedro de Egaña eta Díaz del Carpio semeen aita izan zen. Pedro Isabel II.aren erreinaldian Koroaren ministroa izan zen, María Cristina Anderearen errege-etxeko intendentea, Karlos III.aren Gurutze Handia, hil arteko senataria eta Arabako Diputatu Nagusia.

¹⁵⁶ A. eta A. GARCÍA CARRAFaren bitartez, bien aipamena aurki dezakegu *El Solar Vasco-Navarro* lanean, 176. or.

¹⁵⁷ AGG-GAO JD IM 1/12/61; eta JD AM 128, 8. fol. atzealdea.

¹⁵⁸ A.M. Zestoa. Herribilduko udaletxearen liburua, 80. zk., 336. fol. aurrealdea-atzealdea.

¹⁵⁹ Aktak dio: «*Posesión del señor Alcalde Don Domingo Ignacio de Egaña. En el presbiterio de la iglesia parroquial [de] Santa María de esta villa de Santa Cruz de Cestona, a ocho días del mes de febrero del año de 1.783 el señor Don Juan de Irure, theniente de alcalde y juez ordinario de ella, por*

Baina, nahia gorabehera, Domingo Ignaciok hautatu zuten karguko zereginak baino ez zituen bete; izan ere, Zestoako Udaleko bilera bakarreko buru izan zen urte osoan, eta Juan de Irure alkateorde jaunak ordezkatu zuen bere zereginetan¹⁶⁰.

Bizitzako azken egunetan, Domingo Ignaciok bere seme nagusi Bernabé Antonio lotu ahal izan zuen Probintziako Idazkaritzara, eta *El Guipuzcoano Instruido* egin ahal izan zuen; 1780an eman zen argitara. Sarritan huts egin zuenez, gaixotasun luzea dela eta, Bernabé Antonioren tokia Idazkaritzara sartzeko Domingo Ignacio hil zen egunean, 1786ko urtarrilaren 4an, finkatu zuten.

4. *El Guipuzcoano Instruido*

Bere artxihoan gordetako eta beste leku batean aztertutako¹⁶¹ Probintziaren dokumentazioa kontrolatu nahia oso ohiko gaia izan zen bere Batzar Nagusietan. Artxihoaren azken inbentario handia egin ondoren, Miguel de Aramburu jaunak egina (1691ko lehen foru-bilketa egitea ahalbidetu zuen, 1696an¹⁶² inpri-

testimonio de mí el escribano del Rei nuestro señor y del número de ella, tomó y recibió juramento por Dios nuestro Señor y señal de la Cruz de la real vara que trae entre sus manos, al señor Don Domingo Ignacio de Egaña, vecino conzejante de esta misma villa y Secretario de las Juntas y Diputaciones de ésta M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa, que fue electo alcalde por dicha villa para este presente año en el Ayuntamiento general de elecciones de primero de enero próximo pasado. Y él, habiendo echo cumplidamente dicho juramento, el dicho teniente le entregó la dicha real vara de justicia, y tomó posesión real y pacífica de la jurisdicción ordinaria. Hallándose presentes por testigos: Thomás de Azpiazu, Joseph de Egaña y otros vecinos de esta dicha villa. Y en fe de todo ello firmé io el escribano. Ante mí, Juan Ignacio de Errazti (RUBRICADO) [A.M. Zestoa. Herribilduko udaletxearen liburua, 80. zk., 33. fol. aurrealdea-atzealdea.339 aurrealdea.].

¹⁶⁰ Halaber, haren eragin eta ospeagatik, herribilduak «eskumen zabalenekin» urriaren 15ean Azpeitiarekin Gesalagako zubia eraikitzearen inguruan eztabaidatzeko mandatua eman zion, izan ere, herribilduarentzat oso garrantzitsua zen zubi hori egitea. Obraren garrantzia azpimarratu nahi da «*por salvar [el puente] las incomodidades que padeze la gente y la carretería vadeando aquel río (que es de mucha margen y extensión) en los mismos carros cargados o sobre las astas del ganado bacuno, como por escusar el rodeo y cuesta que en defecto han de seguir dichos carros, cavallerías y viajeros, montando un cerro penoso llamado Ayaquelu, además de necesitarse poner y quitar todos los años un pasadizo de madera y tabla, con bastante dispendio para los que han de disfrutar el beneficio de dichas aguas minerales, y de resultar el aorro de componer y tener transitables dos caminos, quales son: el que termina en el citado río y el que está también abierto y maltratado al presente en el mencionado cerro de Ayaquelu*». Harrizko zubi hori zendutako Loiolako Santutegi eta Eskolako zuzendaria izan zen Ignacio de Ibero arkitektoaren plan eta baldintzapean eraiki nahi izan zen [A.M. Zestoa. Herribilduko udaletxearen liburua, 80. zk., 371. fol. aurrealdea].

¹⁶¹ AYERBE IRIBAR, Mª Rosa, *El control del documento. En proceso de inventariación del archivo de Guipúzcoa en época de los Austrias, y el inventario de 1564*, «Donostiari buruzko Azterketa Historikoen Buletina» lanean publikatua, 42 (2008-2009), 55-148.

¹⁶² 2014an Euskal Herriko Zuzenbide Historiko eta Autonomikoa Aztertzeo Fundazioak (FEDHAV) berriz argitaratu zuen , eta Mª Rosa AYERBE IRIBARREK egindako argitalpen kritiko bat

matua), Probintziak jarraitu zuen egiaztatzen sortzen ziren negozioetara zehatz eta denborarik galdu gabe joan ahal izateko dokumentuetako datuak eskura izan behar zirela.

1758ko Foru Gehigarria egin baino urte gutxi batzuk lehenago (Foru Bilketa bera eguneratu zuen), 1752ko uztailaren 2ko Arrasateko Batzar Nagusiak, ordurako, nahi zuela «*tener a mano una noticia pronta de las dependencias más graves que han ocurrido a esta Provincia*», erabaki zuen Manuel Joaquín de Zabala jaunak «*formase un extracto de los más graves y importantes que han ocurrido desde el año de 1696, en que se imprimió el libro de los Fueros y se reformó el ynbentario de los papeles del archivo de esta Provincia, y que este extracto pase de uno a otro en los señores Diputados Generales, [para] que informen a las Diputaciones de los puntos que en ellos haia y sean conducentes a las dependencias que ocurran, y se puedan también instruir algunos cavalleros que lo deseen*»¹⁶³.

Zabalak ez zuen egitekoa bete eta, hala ere, «*extracto*» bat egin zen, eskatu bezala. 1774ko Tolosako Diputazioak Manuel Ignacio de Aguirre idazkariari eskatu zionean entregatzeko «*un yndize puntual de varias cédulas y reales órdenes expedidas a la Provincia en diferentes tiempos, y sobre distintos asuntos, con los decretos y providencias tomados en razón de su observancia, con consideración a que puede ser sumamente útil y necesaria esta obra para la acertada dirección de los negocios que ocurren en la Secretaría de ella tocantes al real servicio y beneficio de los pueblos y naturales de la propia Provincia*», zalantza zuen Idazkaritzari zegokion edo bere jabetzakoa zen, eta kasu horretan eskatzen zion zera egiteko: «*franquearlo a efecto de sacar una copia y bolvérselo con el cuidado correspondiente*»¹⁶⁴.

Ahal izan zuen, orduan, Domingo Ignacio de Egañak izan oinarri sendoa, bere lana egiteko? Edo, Domingo Ignacio bera al zen «*yndize*» horren egile? Dokumentazioak ez digu ezer esaten, baina ezagutzen ditugun datu apurretatik ondorioztatzen dugu.

Hori dela eta, 1778ko uztailaren 6ko Segurako Batzar Nagusian, Domingo Ignaciok, Probintziak 1752ko Batzar Orokorren Erregistroaren eta geroko beste akordio batzuen inguruko asmoen bidez bideratuta, XVIII. mendean Probintziari jakinarazitako errege-agindu, idatzagiri eta probidentzien eta bertan

izan zen, *Nueva Recopilación de los Fueros, Privilegios, Buenos Usos y Costumbres, Leyes y Ordenanzas de la Muy Noble y Muy Leal Provincia de Guipúzcoa (1696)* izenburuean [Euskal Herriko testu juridikoak. Gipuzkoa, 3].

¹⁶³ AGG-GAO JD AM 109, 11. fol. aurrealdea.

¹⁶⁴ Tolosako Aldundia, 1774-XI-1 [AGG-GAO JD AM 128, 121. edo 180. aurrealdea-atzealdea. fol.].

eginiko Batzar Orokor eta Berezietan eta Diputazioetan aztertutako eta ebatzitako negozio eta espedienteen Promptuariorako lan egin zuena ordezkatu zuen, eta adierazi zuen lana hobetu nahi zuela eta bertan azken lau urteotako gaiak jaso nahi zituela («*hasta quando rige el ymbentario de Don Miguel de Aramburu*»), «*siempre que se me hiciere la honra de franquear los quatro respectivos registros que existen en el archivo*», eta Batzarrak dekretatu zuen, «*en atención a la importancia de la obra y al prolijo trabajo que se percive ser necesario para ejecutarla*», erregistro bidez jasotzeko Batzarraren berariazko esker ona eta Domingo Ignaciok merezimenduaz eginiko estimazioa. Halaber dekretatu zuen, gutzia garbi jartzean, falta zen gutzia jaso ondoren, Diputazioari edo lehen Batzarrari emateko, hura onartu eta hari erabilerarik egokiena emateko¹⁶⁵.

Bada bere lanean erregistratzeko zeuden azken lau urteak baino ez ziren, eta horiekin bat datoz Tolosako Udalak 1774an piztutako interesarekin.

Domingo Ignaciok ahalegintsu lan egin zuen, eta 1779ko Azpeitiko uztailaren 8ko Batzar Nagusian lana osatzen zuten bi liburuki aurkeztu zituen folioan (horren jatorrizkoa gaur egun ez dago)¹⁶⁶. Horiekin batera, egilearen memorial zabala zegoen, Probintziari zuzendua; bertan agertzen zen Probintzia zerbitzatzeko zeukan borondatea eta horren onberatasuna izateko itzaropena. Zera zioen:

«M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa. Señor, con el respeto y gratitud, que justamente consagro al sublime carácter de V.S^a, pongo a sus pies un pequeño fruto de mi aplicación durante los cinco años, que tengo la honra de servir la Secretaría de sus Juntas y Diputaciones. Este es el Promptuario Alfabético de las Cédulas, Provisiones, y Órdenes, que ha comunicado a V.S^a el Trono Regio, los Tribunales Supremos, los Ministerios del Despacho Unibersal y Oficinas adheridas, y Subalternas desde el año de mil seiscientos noventa y seis hasta junio de mil setecientos setenta y ocho, y de las principales Actas, y Acuerdos celebrados en el mismo tiempo por los Congresos generales, y particulares de V.S^a para el justificado gobierno de sus Repúblicas y vecindario. He dicho pequeño fruto, y no he errado, porque, en medio de ser ilustre, y copiosa la materia, es reducida la forma, que no puede exceder los límites de mi corto talento El grande círculo de ochenta y dos años en una Provincia gloriosa, essenta, culta, activa, nunca bien celebrada por su antigüedad, y heroicismo, dotada de prerrogativas, privilegios, y franquezas, donde se registran como innatas la fidelidad, y el respeto a los Soberanos, y se atienden, casi con humana idolatría, los derechos, y aún los ápices de la virtud, y bien común. ¿Qué puntos, qué líneas, máximas, negocios, y expedientes no debe obstar, y proponer al exemplo, y admiración de los siglos venideros?. Sí nobilísima Provincia: ideas singulares,

¹⁶⁵ AGG-GAO JD AM 132, 17. fol. aurrealdea-atzealdea.

¹⁶⁶ 7. batzarrean [AGG-GAO JD AM 133, 40. aurrealdea-42. atzealdea. fol.].

conzeptos sublimes, partos prodigiosos, acuerdos políticos, resoluciones firmes, empresas valerosas, y proyectos excelentes, salen oy al abreviado theatro de esta obra, representando scenas, actos, y funciones decorosas, con el mérito de una zerteza y realidad incontestable.

Mas ¿cómo puede reducirse a breve lienzo la estatura de un Gigante? ¿cómo se puede ceñir a estrecho arroyo la inmensidad del océano? Ha sido, señor, indispensable pintar un solo dedo en la estrechez de este Extracto, por cuya proporción se pueda medir la elevación del edificio, y insinuar en breve Mapa los principales rumbos, por donde ha surcado la Nave política de V.S^a hasta los Puertos de la felicidad. Este dedo es el Promptuario, que entrega a V.S^a mi reverencial amor en dos Tomos, para que sea examinado, y corregido por su gran juicio. En él se halla compendiada su sabiduría: Se apunta quanto en la serie de un siglo escaso ha obrado su consumada prudencia, y se ofrece una obra¹⁶⁷ (sin presumpciones de final) a cuyo favor puede salirse del más intrincado laberinto, buscándose prontamente quanto se cita, mediante la fiel exposición de años, folios, y legajos, donde existen los Expedientes.

Es ocioso detenerme en ponderar su utilidad. V.S^a misma la graduó, quando en las Juntas Generales de mil setecientos cinquenta y dos quiso valerse para su ejecución de aquel héroe hijo suyo Don Manuel Joaquín de Zabala, fiándole con repetido encargo tanta importante materia. Ojalá que los accidentes de aquel tiempo no huvieran frustrado los justos deseos de V.S^a, pues huviera dado sin duda perfección este diestro artífice a una pintura, que pide las últimas destrezas del Pinzel. Ojalá repito, huviera extendido si quiera los primeros rasgos sobre la Tabla, para que, llenando yo de colores el dibujo, consiguiese la fortuna de una agradable Ymagen.

Pero, ya que esta obra no consiguió los primores de aquella sabia mano, no es razón la abandone otra menos hábil, governada de una intención recta y afectuosa. Mayor arrojó huviera sido tal vez haverla querido Yo concluir después de empezarse por aquella. La necesidad, que tenía la consultoría, y secretaría de V.S^a en aquel tiempo de este Yndize, es la misma en el día. Es tan inmenso el Campo del Gobierno de V.S^a, y van creciendo de tal manera sus labores, y ocupaciones, que desde la hora, en que recibí el singular favor de entrar a cultivarle con mis afanes, me sorprendió el peso que se fiaba a mis déviles hombros; y, viendo que era inaccesible el empeño de encomendar a la memoria lo expreso en tantos, y tan crecidos volúmenes, atados y legajos, me resolví desde luego a la sencilla composición de estos Quadernos, que tuve por la más útil, y precisa, y por todos los medios, que me sugirió el zelo, y la industria, procuré evadir los riesgos de aquella frágil potencia, escribiendo quanto iba leyendo, y extractando más de seiscientos asuntos por orden y método succesivo de años.

No puedo lisongearme, Señor, de dar salida a las objeciones de diminución, repetición, y colocación que padecerá esta obra, sin embargo de todos

¹⁶⁷ Horren ordez, testuak «ebra» dio.

mis esmeros, y cuidados. Se querrían acaso más individuos los sucesos, y más explanadas las frases en algunos lugares; pero puede repugnarlo el Título de Promptuario, y la lei de mero Yndize, que cumple con indicar el sitio fijo de las materias, promptas a flanquear gala y hermosura en los originales sin multiplicar Libros. La repetición de signos, y aún compases, no ofende el concierto de la Música, quando la conuinación, y proporción es arreglada. Ni se desprecian los adminículos, o piezas menores, si conducen a lo integral de una Máquina. Ellas harían tanta falta en muchos casos, quanto puede parecer sobre al primer examen. Me he valido de la escasa instrucción, que me dieron siete años de ejercicio en la coordinación de los Papeles del Archivo del Consejo de Castilla, y del feliz método, que gozan los grandes Yndizes de Castejón, y del zébre Don Miguel de Aramburu, esclarecido hijo de V.S^a, para afirmar mis huellas; pero, no gozando essencia general de notas aún las Obras de estos insignes Barones, ya por el delicado temple de ellas, y ya por la diferencia de dialectos, y gustos, que reina en los Hombres, acomodándose unos a ciertos sinónimos¹⁶⁸, que repudian, o posponen otros, estoi mui lejos de concebir ideas comparativas, que ni las puede esperar nadie, ni son conciliables con el conocimiento fijo, y real de mi cortedad; la qual ha ofendido (lo confieso) con muchos borriones la magstad del asunto, y necesita mirarse con una piedad compasiva, quando para calificar a aquellos en un todo será bastante el recuerdo de que no pocas vezes se forman figuras en el mismo Cielo, que a primer[a] vista parecen montuosas y espantosas, y a mejor luz son Astros brillantes, que con decoro de la naturaleza se inspeccionan por mentes elevadas y cultas.

Enteramente soy, Señor, confiado al poderoso asilo, y benignidad de V.S^a, y fondear las dependencias, que abrazan ochenta y dos gruesos Libros: Distinguir sus respetos y clases: Hacer un fiel epílogo de todas: colocar cada una de ellas en convenientes lugares, es negocio, que me promete la indulgencia y piedad de V.S^a; a quien rendidamente suplico se digne azeptar por aora mi buen deseo, y profunda veneración, y de disponer siempre de mi aplicación, y rendida obediencia, que pide a Dios lleve adelante los aciertos de su gobierno, y la prospere por dilatados años como desea y importa a éste su más favorecido y humilde hijo. Q[ue] S[us] P[ies] B[esa]. Azpeitia, a ocho de Julio de mil setecientos setenta y nueve.

Don Domingo Ignacio de Egaña».

Memoriala irakurrita, Batzarrak onartu zuen lana eta jakinarazteko agindu zuen, inprimatuta, herriei hura bideratzeko, erreforma egokia egin ondoren; izan ere, ez zen idatzi erabilera publikoko kontzeptuan, baizik eta pribatuan, eta hura Agustín de Iturriaga jaunak izendatutako pertsonen esku utzi zen.

Zeregina betetzeko, Agustín jaunak Vicente María de Alcívar Jauregui diputatu nagusia eta Donostiako eta Bergarako Juan José de Zuaznabar eta Martín

¹⁶⁸ Horren ordeez, testuak «sinonomaok» dio.

de Murua y Eulate alkateak proposatu zituen Promptuarioa aztertzeko, zentsu-ratzeko eta erreformatzeko, eta horiek inprimatzeko baldintzak ezartzeko. Batzarrak proposamena onartu zuen, «*con entera confianza de asegurar el acierto, mediante el ilustrado zelo de estos cavalleros*», eta egileari eskerrak eman ziz-kion «*por una vez o en concepto de vitalicia*», eta bertan adierazi zuen Probin-tziaren «*la generosidad*», eta beharrezko boterea eta eskumena eman zien¹⁶⁹.

Domingo Ignacio de Egañak Batzarrari «*un rasgo de tanta liberalidad que, aunque propia de su grandeza, me deja confundido, y sin más acción que consagrarme de nuevo a su servicio*» eskertu zion, bai eta José Vicente de Egañak, Idazkaritzako ofizial entretenituak, eginiko zerbitzuak ordaintzeko era-bakia ere, bereziki, «*por la prolija escritura de los 2 tomos del Promptuario*»; halaber, adostu zuen hura kontuan hartzeko Corregimientoko Prokuradoretzako plaza hutsetarako «*ú otros empleos proporcionados a su mérito*»¹⁷⁰. Ez zen ezer esan Bernabé Antonio de Egañak, egilearen semeak, lanaren eraketan emandako laguntzaren inguruan, baina hori Bernabé Antoniok aipatutako merezimendue-tako bat izango da, aita hiltzean idazkari-enplegua eskatzean¹⁷¹.

1779ko uztailaren 20ko gutunaren bidez, izendatutakoei Batzarraren erabakiaren berri eman zitzairen, eta hil bereko 30ean, Juan José de Zuaznabar jaunaren eskura heldu ziren Promptuarioaren bi liburukiak, horiek onartzeko¹⁷². Uda osoa eman zuen horiek aztertzen, eta urriaren 15ean irizpena eman zuen, eta bertan aldeko irizpena eman zuen, idatzi luze baten bidez; idatzi horretan, funtsean, gainerako komisionatuen iritzia ematen du. Zera zioen:

«Debiendo satisfacer á la apreciable carta de V.S^a de 20 de julio último, y exponer mi dictamen sobre la calidad de la obra del Prontuario presentada á las Juntas Generales de V.S^a, el arreglo y forma que necesita para que pàse a la Prensa y la gratificación que, conforme á la intención de las mismas Juntas, podrá darse al Autor, confieso las dificultades que me cercan para desempeñar la honrosa confianza de V.S^a con la deseada exactitud.

Es tal el concepto ventajoso que hè formado de esta obra que no me contento con llamarla util, sino utilísima, y de imponderable importancia, pues estando

¹⁶⁹ AGG-GAO JD AM 133, 51. fol. vto.

¹⁷⁰ AGG-GAO JD AM 133, 51. fol. vto.

¹⁷¹ AGG-GAO JD IM 1/12/72.

¹⁷² Horren hartu-agiria AGG-GAO JD IM 4/7/36-n dago. Bertan, honako hau dio: «*haciéndome cargo del tiempo que se necesita para el examen de los otros dos Comisionados y para la comvinación y disposiciones de la imprenta, me dedicaré gusto al repaso de esta obra y al apunte de lo que se deva suprimir ò modificar para que quede conforme a las intenciones de las expresadas Juntas, y expondré a V.S^a el juicio que formase sobre ella, y sobre la gratificación que podrá darse al autor, expresando si ha de ser vitalicia ò por sola una vez*».

compendiado en ella todo el Gobierno de V.S^a desde el año de 1696 hasta el de 1778 por clases, y con una tabla alfabética que las particulariza, previene ó recuerda instantaneamente, no parece puede ofrecerse caso, ni dependencia alguna, por extraordinaria que sea, para cuyo breve despacho no traiga oportuno y estimable ejemplar, escusando las angustias que de otra manera son precisas a cada paso para hallarlos en el cúmulo de la inmensa Papelería causada en tal largo tiempo; y así no tengo que decir más en este particular, ni me parece acertado sonrojar con elogios la modestia del Autor, que realmente ha dado una prueba eficacísima de su aplicación y constancia en una labor que se hubiera representado inaccesible en la situación afanada de su empleo.

Pero es desgracia la contradicción, que por su naturaleza tiene ésta y qualquier otra semejante obra para el uso publico (segun el mismo lo explicó sencillamente en Junta plena) porque salta á los ojos el inconveniente de publicarse las várias fortunas y acepciones que ha tenido V.S^a, á pesar de su inimitable celo y prudencia, y además de prestarse Armas à la emulación con el recuerdo de muchas especies y sucesos contrarios: Suprimidos estos, pudieran no pocos tropezar y errar el norte, empeñandose en recursos, competencias, y oficios arriesgados y costosos á V.S^a por no ser bastante el hilo historial sin el estudio de las maximas y razones del tiempo, y las reglas de una exquisita politica. Y como esto nunca falta de la circunspeccion y conjunto de luces de V.S^a, me inclino al medio de que permanezca el Prontuario integro y sumamente reservado en la misma Secretaria de V.S^a, sin que salga jamás á otras manos, que en los casos necesarios, á las de los Señores Diputados Generales, Consultores, Congresos Generales, particulares, Juntillas, y Diputaciones de V.S^a, en que sufragará (sin escollos) especiales socorros para quantos Expedientes ocurran. Esto es, quando el celo del Autor y su notoria suficiencia no crea posible alejar los inconvenientes apuntados con un retoque considerado y fino, ó una segunda obra diferente de la primera, aunque sea con algun acompañado, haciendo reflexion particular de cada asunto con presencia de la Papeleria que está á su cargo, y parece imposible reconocerse por nosotros hallandonos dispersos, y siendo un empeño que requiere meses ó años.

De esta manera quedarían conciliados los dos objetos del Servicio de V.S^a con un Promptuario completo reservado, y el de los Pueblos, Justicias, y celosos Patriotas con una obra pública, que prestando suficiente instruccion estubiese esenta de aquellos peligros; y no puedo menos de recomendar vivamente esta idea, para que desde luego se sirva V.S^a encargarla al Autor, que (siendo factible) no puede escusarse á la menor insinuación de V.S^a; y por lo que mira á su gratificacion, tèmolo mucho no se acomode al caracter desinteresado y pundonoroso que le asiste, si no la recibe en concepto de auxilio para sostener la carga, y salario de sus dos Oficiales indotados; y los gastos de su concurrencia con ellos a las Juntas, y a las tandas trienales. Para estos desfalcos, y los gastos de escritorio se le podrán avilitar (pareciendo a V.S^a) tres mil Reales vellon anuales en el tercio del Donativo desde el dia que presento su obra, y fue aceptada por la Junta, y así quedaría a la vista la generosidad de V.S^a, y miraria mas y mas al decoro de su Secretario sobsteniendo en pie el Salario de doce mil que

ha tenido de cincuenta años á esta parte, que lo contemplo justo, mayormente con la notoria baja de derechos de Secretaria, y con lo mucho que se ha aumentado el trabajo de ella, y han encarecido los generos, y comestibles; por cuya razon, lejos de disminuirse las dotaciones de los empleados en el Real Servicio, y aun de Particulares, han conseguido beneficios y aumentos.

Siendo este mi dictamen, y quanto puedo exponer en satisfacción del encargo de V.S^a, lo sujeto todo a su mejor consejo y expediente, devolviendo à sus manos los dos tomos del citado Prontuario con las correspondientes gracias por todas las honrras y favores que me dispensa».

Azaroaren 1ean, Prontuarioa Martín de Murua y Eulateren eskuetan zegoen, bai eta Zuaznabar-en azalpenaren edo irizpenaren kopia bat ere, «con diligencia y brevedad» aztertzeke hura, nahiz eta «*la cortedad de mis luces –esan zuen– me acobarda algo para entrar en esta empresa, verdaderamente vasta, y delicada*»¹⁷³.

Martínek behar beste denbora hartu zuen, eta txostena eman zuen; oso baliagarritzat jo zuen eta haren erabilerari buruzko iritzia eman zuen¹⁷⁴. Eta, azkenik, bideoa Vicente María de Alcibar Jauregui jaunaren eskuetan jarri zuen; berak, 1780ko urtarilaren 16an, Azkoititik berea eman zuen, eta, era berean, oso baliagarritzat eta garrantzitsutzat kalifikatu zuen herrialdearen instrukzioarako. Bere iritziaren arabera:

«La obra del Promptuario [...] viene á ser una fertil coleccion de todas las Reales Cédulas, y ordenes comunicadas a V.S^a por la Superioridad desde el año de 1696, hasta el de 1777, y de las muchas oportunas, y justificadas providencias que ha acordado V.S^a y puesto en egecución en el mismo espacio para el gobierno de sus Republicas, y Particulares.

No me detengo en ponderar su utilidad à vista de las exposiciones de mis compañeros; del singular esmero con que se ha trabajado, y de venirse a los ojos el embarazo, dificultad y dispendio de tiempo que sin ella se necesita para encontrar el cumulo inmenso de tantos Registros, y Papeles las noticias, casos, y egemplares que conducen al acierto de los recursos y expedientes diarios caminandose por las benerables huellas de nuestros mayores. Unicamente quisiera detenerme en conciliar algun medio de que se difundan los beneficios de su lectura, y erudición copiosa a los Pueblos, y zelosos hijos de V.S^a sentando por induvitable los servicios que prestarà à V.S^a la misma obra completa y manuscrita desde su Secretaria para todas las decisiones arduas que ocurran en sus Congresos.

Sin discrepar del prudente rezelo de mis Compañeros sobre las resultas que la inspeccion de la Obra integra puede ocasionar, ya de parte de los que miran

¹⁷³ Probintziari 1799-XI-1ean idatzitako gutun honen bidez hartu izana adierazten du [AGG-GAO JD IM 36-7-4].

¹⁷⁴ Ez da horren txostena gorde.

con menos afeccion las inmortales glorias de V.S^a, y ya de los que no acertasen á formar las deduciones legítimas que se requieren, lastimandome de que no se propaguen luzes tan importantes, y tan escondidas á quantos con una intencion, y animo reverente atienden a las felicidades de V.S^a, y no pudiendo aquietar el escrupulo de que las copias manuscritas que indica el señor Don Martín José de Murua y Eulate, para las Republicas de V.S^a, pueden hacerse públicas, y venir â parar con el tiempo en manos menos conducentes, me adhiero firmemente al dictamen del señor Don Juan Josè de Zuaznabar, reducido á que la aplicacion y diligencia del Secretario de V.S^a, en todos los ratos que le permitan sus tareas (en medio de no deberse considerar pequeñas) se emplee en disponer, y producir otra obra instructiva, que alejando los inconvenientes apuntados, sea acomodada á este objeto.

Este arreglo debo tambien suponer que pide un tino, y talento perspicaz, y el auxilio de algun acompañado perito en los principios del derecho publico, y civil, y en los buenos axiomas politicos, remunerando V.S^a su trabajo, y del Amanuense que vaia poniendo en limpio lo que se adoptare para que quede perfeccionada la colección con la posible brevedad.

De esta manera logrará V.S^a la imponderable ventaja de ver en sus Asambleas, y en todos sus encargos un apreciable concurso de entendimientos cultivados, y amantes que deslinden las materias, y conspiren con fundamentos solidos a la cumbre del acierto. Suprimiendo quanto se considere inconducente suplirá la inteligencia de este acompañado la parte de Reales Pragmaticas, Cedula, y Ordenes que se han comunicado a las Justicias de Guipuzcoa, sin intervencion de èsta, y de su Secretaria. Podrá añadirse una relación de los empleos de Diputados Generales, y demás cargos que ayan egercido los hijos de V.S^a durante el mismo tiempo para divisa honorifica de sus Casas, y posteridad; y finalmente, mudado el titulo de la Obra, colocando a su frente un prefacio oportuno, podra admitir, y agregar en compendio varias materias que presta el antiguo Imbentario de Aramburu, especialmente las de servicios hechos a la Corona, y confianzas dispensadas por los Soberanos, y informará al Publico de muchas cosas estimables que tengan influxo solo al decoro, y nobleza del Pais.

Me atrevo â proponer â V.S^a por mui necesaria, util, y conveniente èsta idea con la firme confianza de que no la desechara V.S^a por mia, siendo dirigida â su mayor servicio; y por lo que mira a la gratificacion del Secretario de V.S^a convengo enteramente con lo acordado por mis compañeros â efecto de consignarsele tres mil reales anuales vitalicios en el tercio del Donativo desde el dia que fue azeptado el Promptuario, para que, experimentando la generosidad de V.S^a y restablecido el antiguo salario de doze mil reales sin exemplar para sus sucesores, pueda atender â sus Oficiales indotados, y ocurrir a los muchos gastos de escritorio, concurrencia de Juntas, y mudanzas trienales en ocasion que, minorados los derechos de Secretaria, por las escasas tornaguias de tabacos del Señorío, y cesación de Despachos de Usos, ha crecido el trabajo, y el coste de mantenimientos, y generos para la dilatada familia que le

asiste, y en su consecuencia, y de las facultades que para ésta gratificación merecimos a V.S^a en las citadas últimas Juntas, y el concepto uniforme que hemos formado los tres Comisionados, dejamos fenecido del todo este punto, y habilitados dichos tres mil reales vitalicios al actual Secretario de V.S^a en la fe de sus ulteriores ensayos, y esfuerzos à disponer nueva obra instructiva con el acompañado que tuviere por conveniente, esperando también que la bondad de V.S^a se dara por satisfecha de nuestra especial atención al desempeño de su cargo».

Horiek guztiak bat zetozen, bada, lanaren ontasunean eta erabilgarritasunean, Domingo Ignaciok eginiko lan handian, ezagutzera emateko beharrea; horretarako, uste zuten inprimatu behar zela, gipuzkoar guztien eta, zehazki, kargu politikoak bete zituztenen Probintziaren gaietan eta egilearen lana urtean bizi arte 3000 errealek bidez gehi ohiko soldataren bidez saritzeko beharrea prestatzeko eta bideratzeko.

Baina bereziki puntalakilotsua izan zen Vicente María jaunaren irizpe-na; bertan adierazten ziren inprimatu aurretik lanean sar zitezkeen beharrezko hobekuntzak, batez ere zuzenbide publikoan eta zibilean eragina zuten gaietan sartzekoak, hura erabili behar zutenei argudioen oinarri sendoena emateko. Horretarako, bertan jasotzen zen Gipuzkoarengan eragina ez zuten errege-xedepena eta -aginduak kentzea, probintziako kargu publikoen zerrenda gehitzea, eta obraren izenburua aldatzea; hasieran, intereseko zenbait gai eransteko hitzaurrea sartzeari; azken horiek, ezarritako aldia gaindituta ere (1696-1780), Miguel de Aramburu jaunak eginiko artxiboaren inbentariotik har zitezkeen.

Ikusita irizpen horiek, 1779ko uztailaren 9ko Azpeitiko Batzar Nagusiak onartu egin zituen, egileari aldaketak egiteko eta lana zuzentzeko eskatu zion, eta izena aldatu zuen eta «*El Guipuzcoano Instruído*» izena eman zion. Eta hori kontuan hartuta, 1780ko martxoaren 20ko autoaren bidez, Gaspar Delgado Llanos y Moreda jaunak, korrejidoreak, lizentzia eman zuen inprimatzeko, kontuan hartuta zuzenduta zihoala «*á la instruccion, uso, y servicio de ellas, de sus Pueblos y Naturales*»¹⁷⁵.

Lana 1780an argitaratu zen, 481 orrialdeko liburuki bakarrean, Donostian, Lorenzo Riesgo Montero de Espinosa jaunaren inprentan¹⁷⁶, honako izenburu honekin: «*El Guipuzcoano Instruído en las Reales Cédulas, Despachos y Órdenes que ha venerado su madre la Provincia, en los esmeros con que se ha dedicado siempre al Real servicio: En la sumisión de sus Representaciones*

¹⁷⁵ Lizentzia hori AGG-GAO JD IM 4/7/36-an dago.

¹⁷⁶ Inprimatzaile honek 1781eko abenduaren 30ean Probintziari idatzi zion Donostiatik, obraren balioztapena konfiantzazko bi teknikaririk «*del mayor crédito y, à sér posible, de los que residen en la Corte*» bere gain hartzea onartuz [AGG-GAP JD IM 4/7/36].

y Recursos, para la recta administración de Justicia y conservación de su originaria Nobleza, Fueros, Esenciones y Prerrogativas: y en las Providencias Políticas, Militares y Governativas, tomadas por sus Congresos generales, Particulares y Diputaciones, desde el año 1696 hasta el presente de 1780, con un índice alfabético que recuerda las materias en serie cronológica. Obra dispuesta por orden de los señores Comisionados de la Junta de 1779».

Bernabé Antonio de Egañak honela kalifikatu zuen: «obra trabajada con inmensa prolijidad, exactitud y fatiga ímproba de muchos años por el Secretario de orden de los comisionados de la Junta de 1779, cuya utilidad sólo podrán comprender bien los que manejan la Secretaría y los que se aplican a su lectura», eta aitortzen du informatu egin zela bere lana idazteko¹⁷⁷. Batzarrak onartu zuen baliagarria zela honetarako: «uso y servicio de los pueblos y naturales del País, esperando se afianzan por este medio los intereses de la instrucción». Hori dela eta, mandatariek hala proposatuta, Batzarrak aho batez erabaki zuen Domingo Ignacioren pertsonalki eta biziartean ordaintzea urtean 3000 erreal, eta kopuru hori ez ulertzea Probintziako idazkari-enpleguaren jarduketari erantsita zegoela¹⁷⁸.

1781eko apiriletik aurrera, Gipuzkoako herrietan ale inprimatuak jasotzen hasi ziren, «para su reservado uso, por aora»¹⁷⁹. Lanaren edukia zabaldu egin zen, horrela, gipuzkoar guztien heziketarako, eta XIX. mendearen erdialdean goi-mailako politika ogibide zuten pertsonen heziketarako, «sin cuyo auxilio, hace mucho tiempo que no aciertan nuestros prohombres á dar un solo paso en el terreno de los Fueros»¹⁸⁰.

Luis Miguel Díez de Salazarren hitzetan, lana berehala aplikatu zen Probintziaren bizitza publikoan; izan ere, eskuliburu bikaina zen, non, gaien hurrenkeraren arabera eta, horien barruan, agertu ziren daten arabera, auto nagusiak, Batzar eta Diputazioen akordioak, pribilegioak, hobariak, errege-agin-
duak eta abar aipatzen ziren. Eskuliburu hori baliagarria zen, batez ere, XVIII.

¹⁷⁷ «Instituciones y colecciones histórico-legales pertenecientes al gobierno municipal, fueros, privilegios y exenciones de la M.N. y M.L. Provincia de Guipúzcoa», Luis Miguel Díez de Salazar Fernández eta Mª Rosa Ayerbe Iribarrek publikatua «Instituciones Públicas de Gipuzkoa s. XVIII» izenburupean. Gipuzkoako Foru Aldundia (Donostia, 1992), 199-200 or. (jatorrizkoa) eta 142 (inprimatua).

¹⁷⁸ Domingo Ignacioren Batzarrari esker onak eman zizkion, «haren zerbitzu onuragarrian bere arreta eta ardura posibleak eskainiz» [AGG-GAO JD AM 134, 35. fol. atzealdea.].

¹⁷⁹ Azkoitiak haren ordainagiriaren berri apirilaren 5ean eman zuen, Irunek 8an, eta Hondarribik 12an [AGG.GAO JD IM 4/7/36].

¹⁸⁰ Haren birbiloba Francisco Manuel de Egañaren, Erreinuko Auzitegietakoa abokatuaren, hitzetan [In «Réplica al folleto publicado por el Sr. D. Ascensio Ignacio Altuna, con el título de Refutación al discurso del Sr. D. Francisco Manuel de Egaña» Imprenta de Pío Baroja (Donostia, 1855), 61. or.].

mende osoaren miaketa sakona zelako; eta horrek lanari egunerokotasun eta erabilgarritasun praktikoa ematen zion, zalantzarik gabe¹⁸¹.

5. Lanaren edizio digitala

Aurkeztu dugun *El Guipuzcoano Instruido* lanaren edizio digitala oso neketsua izan da. 1780an inprimatutako lanaren ale bat eskaneatu da eta arretaz erkatu da jatorrizkoarekin, jatorrizkoaren gramatika, hizkera eta ortografia erabat errespetatuz, oso kasu gutxitan salbu, inprimagailuaren akats argia egon baita.

Erkaketa hori paperean eta bertsio digitalean egin da, alegia, bi aldiz, eta horrek atzeratu egin du nabarmen doikuntzak egitea, baina, ordea, jatorrizko lanarekiko leialtasuna areagotu egin da, bai eta edukiarekiko egokitasuna ere.

Lan hori egin aurretik, testuan bertan testuarekin batera doan *Fe de erratas zabalean aipatutako akatsak sartu ditugu; beraz, eranskin hura desagertu egin da eduzio honetatik*.

Baina kontuan hartu behar da zuzendu eta aldatu duguna izan dela aipatutako termino batzuen ordena; izan ere, eskuz eginiko terminoen antolaketa-lan neketsuaren eta ondoko inprimatze tipografikoaren ondorioz, desordena antze-man da horien hurrenkera alfabetikoan. Eta ordena hori ekarri dugu lanari hasiera ematen dion *Tabla de materiasera, etekin gehiago atera ahal izateko horri eta ikertzaile eta irakurleentzat eskuragarriagoa izateko*.

Era berean, Domingo Ignaciok jasotako aipamen batzuetan agertzen ez ziren urte batzuk (gutxi) gehitu eta osatu ditugu, lanarekin batera doan Gipuzkoako *Nomina de las Ciudades, Villas, Lugares y Anteiglesias* mantendu dugu, XVIII. mendearen amaieran Probintzia osatzen zuten herrien ikuspegi sinkronikoa ematen baitigu.

Mª ROSA AYERBE IRIBAR

Zuzenbidearen Historiako irakasle titularra (UPV/EHU)

¹⁸¹ *Las «Instituciones» Públicas de Guipúzcoa, una obra inédita de Bernabé Antonio de Egaña (h. 1752-1804, «BRSBAP»-an, XLI, Cuad. 1-2 (1985) 106. or.; eta Instituciones Públicas de Gipuzkoa s. XVIII, Foru Aldundia (Donostia, 1992) XIX or.*